



**HÛD SÛRESİNİN MEÂNÎ İLMÎ AÇISINDAN
TAHLİLİ**

Mevlüt ÖZCAN

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslami Bilimleri Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. İsmail DEMİR
2022
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAMİ BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Mevlüt ÖZCAN

HÛD SÛRESİNİN MEÂNÎ İLMİ AÇISINDAN TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. İsmail DEMİR

ERZURUM-2022



TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “**HÛD SÛRESİNİN MEÂNÎ İLMÎ AÇISINDAN TAHLİLİ**” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

12/10/2022

Aslı ıslak imzalıdır

Mevlüt ÖZCAN

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılmaması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ay aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. İsmail DEMİR danışmanlığında, Mevlüt ÖZCAN tarafından hazırlanan bu çalışma 12 / 10 /2022 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. İsmail DEMİR	İmza: Ash ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	: Doç. Dr. Yakup KIZILKAYA	İmza: Ash ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	: Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Fatih AKBAS	İmza: Ash ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Ash ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
IV. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	2
V. HÛD SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ	3

BİRİNCİ BÖLÜM

HABER VE İNŞÂ AÇISINDAN HÛD SÛRESİ

1.1. HABER	5
1.1.1. Haberin Sözlük ve Terim Manası.....	5
1.1.2. Haber Cümlesi ve Kuruluş Gayeleri	5
1.1.2.1. Fâide-i Haber	6
1.1.2.2. Lâzım-ı Fâide-i Haber	8
1.1.2.3. Hûd Sûresinde Haber Cümlesinin Kuruluş Gayeleri Dışında Kullanıldığı Diğer Mânalar.....	9
1.1.3. Haber Cümlesinin Çeşitleri	16
1.1.3.1. İbtidâî Haber Cümlesi.....	16
1.1.3.2. Talebî Haber Cümlesi.....	17
1.1.3.3. İnkârî Haber Cümlesi	18
1.1.4. Haber Cümlesini Tekit Eden Edatlar	20
1.1.4.1. Tahkik (قَدْ) Edatı.....	20
1.1.4.2. Yemin Harfleri.....	21
1.1.4.3. Tekid Nunları.....	22
1.1.4.4. Lâm-ı Müzehlaka.....	23
1.1.4.5. İnne	25

1.1.4.6. Eni muhaffefe (أَنَّ).....	26
1.1.4.7. Fasıl Zamiri	27
1.1.4.8. İnnemâ	27
1.1.4.9. Emmâ (أَنَا).....	28
1.1.4.10. Tembih Harfleri	29
1.1.4.11. Zaid Harfler	30
1.1.4.12. سَوْفَ.....	32
1.2. İNŞÂ	32
1.2.1. Talebi İnşâ	33
1.2.1.1. Emir	33
1.2.1.1.1. Hûd Sûresinde Emir Fiilin Kullanıldığı Diğer Mânâlar	34
1.2.1.2. Nehiy	37
1.2.1.2.1. Hûd Sûresinde Nehyin Kullanıldığı Diğer Mânâlar	38
1.2.1.3. Temennî.....	40
1.2.1.3.1. Lev (لَوْ).....	41
1.2.1.3.2. Levîâ (لَوْلَا).....	41
1.2.1.4. İstifhâm.....	42
1.2.1.4.1. Hûd Sûresinde İstifhâmın Kullanıldığı Diğer Mânâlar	43
1.2.1.5. Nidâ	48
1.2.1.5.1. Hûd Sûresinde Nidânın Kullanıldığı Diğer Mânâlar	49
1.2.2. Gayri Talebi İnşâ.....	51
1.2.2.1. Medh (Övgü) ve Zemm (Yerme) İçin Kullanılan Lafızlar.....	51
1.2.2.2. Tereccî (لَعَلَّ).....	52
1.2.2.3. Yemin İçin Kullanılan Lafızlar.....	52

İKİNCİ BÖLÜM

İSNÂD, KASR, FASL-VASL VE MUSÂVÂT-ÎCAZ-İTNÂB AÇISINDAN HÛD SÛRESİ

2.1. MÜSNEDÛN İLEYH.....	54
2.1.1. Müsnedün İleyhin Zamir Olması	54
2.1.2. Müsnedün İleyhin Alem/Özel İsim Olması	55

2.1.3. Müsnedün İleyhin İsmi İşaret Olması	55
2.1.4. Müsnedüm İleyhin İsmi Mevsul Olması	57
2.1.5. Müsnedün İleyhin İzafetle Marife Gelmesi	57
2.1.6. Müsnedün İleyh Sonrasında Fasl Zamirinin Gelmesi	58
2.1.7. Müsnedün İleyhin Nekre Gelmesi.....	58
2.1.8. Müsnedün İleyhin Hazfedilmesi	58
2.1.9. Müsnedün İleyhin Zikredilmesi	59
2.1.10. Müsnedün İleyhin Takdîmi (Başta Gelmesi)	59
2.1.11. Müsnedün İleyhin Tehiri (Sonda Gelmesi)	59
2.2. MÜSNED	60
2.2.1. Müsnedin Zikredilmesi	60
2.2.2. Müsnedin Hazfedilmesi.....	61
2.2.3. Müsnedin Fiil Olması.....	61
2.2.4. Müsnedin Mamullerle Sınırlandırılması	62
2.2.5. Müsnedin Şartla Sınırlandırılması.....	62
2.2.6. Müsnedin İsim Olması	63
2.2.7. Müsnedin Başta Gelmesi.....	63
2.2.8. Müsnedin Sonra Gelmesi	64
2.3. KASR.....	64
2.3.1. İnnemâ (إِنَّمَا)	65
2.3.2. Nefy ve İstisna.....	65
2.3.3. Atıf	67
2.3.4. Takdim	67
2.4. FASL VASL.....	68
2.4.1. Kemâl-i İttisâl.....	69
2.4.2. Şibh-i Kemâl-i İttisâl	69
2.4.3. Kemâl-i İnkıtâ	70
2.4.4. Vasl.....	71
2.5. MUSÂVÂT	73
2.6. ÎCÂZ.....	74
2.6.1. Îcâz-ı Kısar	74
2.6.2. Îcâz-ı Hazf	75

2.7. İTNÂB.....	77
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA	82
ÖZGEÇMİŞ.....	87



ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****HÛD SÛRESİNİN MEÂNÎ İLMİ AÇISINDAN TAHLİLİ****Mevlüt ÖZCAN****Tez Danışmanı: Prof. Dr. İsmail DEMİR****2022, 87 sayfa****Jüri: Prof. Dr. İsmail DEMİR****Doç. Dr. Yakup KIZILKAYA****Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Fatih AKBAŞ**

İslâm dininin temel kaynağı Kur'ân'ı Kerim'in öğrenilip anlaşılabilmesi için tefsir, hadis ve belâgat gibi ilimlerin bilinmesi gerekir. Nitekim Belâgat ilminin Arap Diline dayalı ilimlerin inceliklerinin öğrenilip anlaşılmasında ayrı bir önemi vardır. Belâgat ilmi, Meânî, Beyân ve Bedî' olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Bu çalışmada Hûd sûresi, meânî ilmi açısından incelenmektedir. Çalışmamız neticesinde mezkûr olan bu ilmin bilinmesinin, Kurân'ın lafız ve mâna bakımından doğru anlaşılmasında büyük bir öneme sahip olduğu görülmüştür. Zira Kur'ân-ı Kerim lafız ve edebi yönden oldukça zengin ve mucizevi bir üsluba sahiptir.

Hûd sûresinin meânî ilmi açısından tahlilinin yapıldığı bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, önemi, amacı, yöntemi, kaynakları ve Hûd sûresi hakkında genel bilgi verilmektedir. Birinci bölümde haber cümlesi, gayeleri, haber cümlesinin çeşitleri, tekit edatları, inşâ ve gayri talebi inşâ konularında bilgi verilip bu konular Hûd sûresinden âyetlerle örneklendirilmiştir.

İkinci bölümde ise müsnedün ileyh ve müsnedin hallerinden, kasr, fasıl-vasıl ve musavât-îcâz-itnâb konuları hakkında bilgi verilip her bir konu Hûd sûresinden âyetlerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Meânî ilmi, Haber, İnşâ, Îcâz, Hûd Sûresi

ABSTRACT**MASTER THESIS****AN ASSESSMENT OF THE SURAH HÛD IN TERMS OF SEMANTICS****Mevlüt ÖZCAN****Advisor: Prof. Dr. İsmail DEMİR****2022, 87 Pages****Jury: Prof. Dr. İsmail DEMİR****Assoc. Prof. Dr. Yakup KIZILKAYA****Assist. Prof. Öğr. Üyesi Yaşar Fatih AKBAŞ**

In order to learn and understand the Qur'an, the main source of the religion of Islam, sciences such as interpretation, hadith and rhetoric must be known. As a matter of fact, the science of rhetoric has a special importance in learning and understanding the subtleties of the sciences based on the Arabic language. The science of rhetoric is divided into three parts: Meânî, Beyân and Bedî. In this study, Surah Hud is examined in terms of its meaning. As a result of our study, it has been seen that knowing this aforementioned science has a great importance in understanding the Qur'an correctly in terms of wording and meaning. Because the Quran has a very rich and miraculous style in terms of wording and literature.

This study, in which the analysis of Surah Hud is made in terms of meaning science, consists of an introduction and two parts. In the introduction, general information about the subject, importance, purpose, method, sources and Surah Hud of the study is given. In the first chapter, information is given on the declarative sentence, its aims, types of declarative sentences, the prepositions of reiteration, construction and non-demand construction, and these subjects are exemplified with the verses from the Surah Hud.

In the second part, information is given about the states of musnadun ilayh and musnad, kasr, fasil-vasil and musavat-ijaz-itnab, and each subject is explained with verses from the chapter of Hud.

Keywords: Semantic Sciences, Declarative Prepositions, Construction, Surah Hud

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s	: Aleyhisselâm
s.a.s.	: Sallallahü aleyhi ve sellem
b.	: İbn, bin
bkz.	: Bakınız
bsk.	: Baskı
çev.	: Çeviren
dia.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
hz.	: Hazreti
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyallahu anh
sad.	:Sadeleştiren
t.y.	: Tarih yok
vb.	: Ve benzeri
y.y.	: Yayın yeri yok
thk.	: Tahkik
çev.	: Çeviren
vd.	: Ve diğerleri
ö.	: Ölüm tarihi

ÖNSÖZ

Muktezâ-i hâle göre yerinde ve zamanında doğru ifadelerle uygun şekilde konuşma sanatına belâgat denir. Her dilin edebi bir üslûbu olduğu gibi Arap dilinin de kendine has edebi güzellikleri vardır. İnsanlık için hidayet rehberi olan Kurân'ı Kerim aynı zamanda edebi bir eserdir. İndiği dönemdeki toplumun çoğu edebi üsluba sahip olmasına rağmen Kurân'ı Kerim onlara meydan okumuştur. *“Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın ve bunu ispat edin.”*¹ ve *“Eğer size (bu konuda) cevap veremedilerse, bilin ki o (Kur'an) ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Artık müslüman oluyor musunuz?”*² âyetleri müşriklerin Kurân'ı Kerim'in fesahat, belâgat ve îcâz yönünden eşsiz bir eser olduğunu ve benzerini getirmekten âciz kaldıklarını ortaya koymaktadır.

Arapçanın en önemli özelliği, birçok edebi üslup tarzı ihtivâ etmesidir. Bu özellikler, verilmesi gereken mesajın herhangi bir yanlış anlamaya mahal vermeden mananın tam anlaşılmasını sağlamaktadır.

Belâgat ilmi, Arap dilinin hususiyetlerini idrak etmek, inceliklerine vakıf olmak bakımından önemli bir ilimdir. Kurân üslubunda ilk bakışta görülmeyen, ancak dikkatli araştırma sonucu anlaşılan îcâz'ı lügavi ortaya çıkar. Allah Teâlâ'nın vermiş olduğu mesaj daha iyi şekilde anlaşılır.

Belâgat ilmi, ana hatlarıyla meânî, beyân ve bedî' ilmi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Biz bu çalışmamızda her şeyden önce Kurân'ı Kerim'in mesajının daha iyi şekilde anlaşılmasına katkı sağlamak için Hûd sûresinin meânî ilmi açısından tahlilini yapacağız.

Kelâmların en güzeli olan Kur'ân-ı Kerim'in on birinci sûresi olan Hûd sûresini meânî ilmi açısından inceleyen bu çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde bu çalışmanın konusu, amacı, yöntemi, önemi, kaynakları, Hûd sûresinin ve meânî ilminin genel özelliklerinden bahsedilmektedir.

¹ Bakara: 2/23.

² Hûd: 11/14.

Birinci bölümde haber, haber cümlesi, kuruluş gayeleri, haber cümlesinin çeşitleri ve tekit edatları hakkında bilgi verilmiş olup konu Hûd sûresinden âyetlerle desteklenmiştir. Daha sonra inşâ ve gayri talebi inşâ konuları ve bu konuların alt başlıkları olan emir, nehiy, istifham, temenni ve nidâ, medh ve zem kelimeleri, yemin harfleri gibi konular ve bu konuların alt başlıkları incelenip lafzın asıl anlamı dışında diğer anlamları da Hûd sûresinde olan örneklerle işlenmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise müsnedün ileyh ve müsned hakkında bilgi verilip zikredilmesi, hazfedilmesi, takdim-tehir, ismi işaret, zamiri fasıl gelmesiyle alakalı açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra bir kelime grubunun diğer kelime grubu üzerine tahsisin yapıldığı kasr hakkında bilgi verilip, innemâ, nefy, istisna, atıf, takdim yollarıyla yapılan kasr edatları, fasl yolları olan kemâl-i ittisâl, şiphi kemâl-i ittisâl, kemâl-i inkıtâ yollarıyla yapılan fasıl ve vasıl hakkında bilgi verilmiştir. Musâvât, îcâz ve itnâb hakkında bilgi verilip herbir konu Hûd sûresinden örneklerle desteklenmiştir.

Bu çalışmamızda başta kaynak temini olmak üzere her türlü ilmi ve fikri yardım ve desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. İsmail Demir hocama ve diğer hocalarıma teşekkür ederim.

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Bu çalışmada Hûd sûresinin meânî ilmi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bağlamda meânî ilminin muhtevasına yönelik bilgiler verilerek Hûd sûresinde geçen ilgili âyetler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Allah Teâlâ'nın insanlara son vahyini gönderdiği dil Arapçadır. Bundan dolayı Arapça'nın Müslümanlara göre ayrı bir yeri ve önemi vardır. Arapça da kendi içerisinde yapısı, kelime dağarcığının zengin olması, cümle kuruluğu ve içerdiği söz sanatlarıyla zengin olan bir dildir.

Kur'ân, Yüce Allah'ın kelâmı olması sebebiyle belâgatın en güzelini onda görürüz. Akla ve duyulara hitap etmesi, yirmi üç yılda ayrı ayrı yerde ve zamanlarda inmesine rağmen âyet ve sûrelerin arasında anlam birliği ve ahengi, lafız ve mâna bütünlüğü vardır. Mânanın muhatabın durumuna uygun ve anlatılan her konuda o konunun özelliğine göre edebi sanatların yapılması Kurân'ın en yüce mucizeliğini göstermektedir. Zaten dinin dili, muhatapların anlayacağı şekilde emirleri yerine getirebilmesi ve nehiylerden kaçınabilmesi için bu gereklidir.

Yüce Allah'ın gönderdiği bu son kitabı en güzel şekilde anlayabilmek, emirlerini yerine getirip nehiyelerinden sakınabilmek için ilimlerden bir ilim olan meânî ilminin bilinmesi gerekir.

Arap dili, bünyesinde birçok ilim ve sanatı barındıran ve her bir sanatın da özel bir anlamı, önemi ve faydası olan bir dildir. Meânî ilmi de Arap Dili Belâgatında önemli bir yere sahiptir. Nitekim dili Arapça olan Kur'ân-ı Kerim'in doğru anlaşılabilmesi için âyetlerin meânî ilmine uygun şekilde değerlendirilmesi de önem arz etmektedir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bazı sûrelerin meânî ilmi açısından kritiğinin yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmamızda meânî ilmine muhteviyat bakımından birçok örnek barındıran Hûd sûresi tercih edilmiştir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Hûd sûresinin belâgat yönlerini ortaya koymak, asrın insanlarına Hûd sûresinin îcâz yönünü tanıtmak ve belâgat açısından tahlil etmek son derece önemlidir. Bizim böyle bir çalışma yapmadaki amacımız, bu tür çalışmaları Türkçeye kazandırıp yaygınlaşmasını sağlamaktır. Yaptığımız bu çalışmada Hûd sûresinin meânî ilmine göre belâgat yönünü ortaya koymak, Yüce Allah'ın kelâmını en güzel şekilde anlayabilmektir. Hûd sûresinde peygamberlerden Nuh, Hûd, Salih, Şuayb, İbrahim, Musa'nın (a.s) kıssaları haber verilmektedir. Kıssalar genellikle haber cümlelerinden oluşur. Buda meânî ilminin ana konularındandır. Bu çalışmada Hûd sûresinin geneli ve bu kıssalara ait gayeler ortaya konulmuştur.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Yapmış olduğumuz bu çalışmamızda meânî ilmi açısından incelediğimiz âyetler mushaf sırasına göre değil meânî ilminin konu başlıkları göz önüne alınarak verilecektir. Bir konuyla ilgili pekçok âyet bulunduğunda âyetlerin tamamı alınmayıp konuyla ilgili birkaç âyet verilerek iktifâ edilecektir. Daha az örnek âyet olan konularda ise âyetlerin tamamı örnek olarak gösterilecektir. Giriş bölümünde çalışmamızın konusu, önemi, amacı ve yararlanılan kaynaklar hususunda bilgi verilecektir. Birinci bölümde haber, haber cümlesinin çeşitleri, gayeleri, haber cümlesini tekit eden edatlarla inşâ ve gayri talebi inşâ cümeleri hakkında bilgi verilerek konu Hûd sûresinden âyetlerle örneklendirilecektir. İkinci bölümde ise müsnedün ileyh ve halleriyle müsned ve durumları hakkında bilgi verildikten sonra kasr, fasıl, vasıl ve îcâz, musâvat, itnâb hakkında bilgi verilip her bir konu Hûd sûresinden örneklerle ele alınacaktır.

IV. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Yapmış olduğumuz bu çalışmada yararlandığımız eserler: Sekkâkî'nin (ö. 1229) Miftâhu'l 'Ulûm, Kazvînî'nin (ö. 1338) el-Îzâh, Suyûtî'nin (ö. 1505) Telhîsu'l Miftâh, Hâşimi'nin (ö. 1943) Cevâhiru'l Belâğa, Ali el-Cârim (ö. 1949) ve Mustafa Emin'in (ö. 1948) el-Belâğatu'l Vâdiha, Abdulaziz 'Atîk'in 'İlmu'l Meânî, Mâyû'nun el-Muîn fi'l Belâğa gibi ilk ve son dönemde yazılan Arapça eserlerdir. Türkçe kaynaklardan ise Ali

Bulut'un Belâgat Meânî-Beyân-Bedî', Y. Fatih Akbaş'ın Arapça Belâgat Meânî-Beyân-Bedî', kitaplarından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada Hûd sûresinden örnek olarak verilen ayet mealleri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an-ı Kerim Meâlinden alınmıştır. Âyetlerin izahı yapılırken Zemahşerî'nin (ö.1144) Keşşâf, Beyzâvî'nin (ö.1286) Envâru't-Tenzîl, Âlûsi'nin (ö.1854) Ruhû'l-Meânî eserleri ve belâgat tahlilleri yapan diğer eserlerdende istifade edilmiştir.

Bu çalışma yapılırken daha önce benzer mahiyette yazılmış olan Muhammed Fatih Ergen'in Tevbe Sûresinin Meânî İlmi Açısından Tahlili, Selim Güzel'in Tâhâ Sûresinin Meânî İlmi açısından Tahlili ve Ömer Tiryaki'nin Yâsîn Sûresinin Meânî İlmi Açısından Tahlili adlı çalışmalarından metot ve şekil açısından yararlandığımızı ifade etmek isteriz.

Çalışmamızdan önce yüksek lisans çalışması olarak yapılmış olan Güzide İlbeği'nin Hûd Sûresinin Belâgat Açısından İncelenmesi belâgatın tüm konuları ele alınırken biz bu çalışmamız da Hûd sûresini meânî ilmi açısından tahlilini yapmaya çalıştık. Bahjat Youssef Maarouf'un Hûd Sûresindeki Haberî ve İnşâî Cümleler (Belağî Ve Nahvî Bir Çalışma) adlı Yüksek Lisans çalışmasıyla meânî ilminin iki başlığı olan haberî ve inşâ cümleleri ele alırken biz çalışmamız da meânî ilminin tamamını ele almaya çalıştık.

V. HÛD SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Kur'ân-ı Kerim'de ki sıralama da onbirinci, nuzûl sırasına göre elli ikinci sûredir. Yunus sûresinden sonra, Yusuf sûresinden önce Mekke-i Mükەرreme döneminin son yılında inmiştir.

Sûrede beş defa Hûd ismi zikredilmektedir. Elli ila altmışıncı âyetlerde, Arabistan halkından Âd kavmine gönderilmiş bir nebi olan Hûd'un (a.s) hayatından ve puta tapan kavmine karşı verdiği mücadeleden bahsedildiği için bu isim verilmiştir.

Hûd sûresi hem üslup hemde muhteva bakımından kendinden önceki Yunus sûresiyle benzerlik göstermektedir. Bu sûrede Allah'ın varlığı, birliği, peygamberleri aracılığıyla geçmiş ümmetlerin hallerinden bahsedilmektedir. Kur'ân'ın mûcizevi oluşu,

öldükten sonra dirilme, hesap ve âhiret yaşantısıyla alakalı konulara değinilmektedir. Sûrede peygamberlerin tevhid davasından kesitler verilmiş ve kıyamet merhaleleri tasvir edilmiştir.

Hûd sûresi 123 ayet, 1725 kelime, 9567 harf bulunmaktadır. Tevhid, risalet, öldükten sonra dirilme ve işlenen amellerin karşılığının verilmesiyle alakalı İslam'ın temel inançları anlatılır. Hz. Peygamberin amcası Ebû Tâlip ve eşi Hz. Hatice vefat ettikten sonra müşriklerden gördüğü baskı ve işkenceden sonra onu teselli etmek ve hak olan risalet vazifesinde sabır ve sebatı artırmak için peygamberlerin kıssalarına yer verilmiştir.

Hûd sûresi yüce olan Kur'ân-ı Kerim'i tazimle başlayıp daha sonra akli deliller yoluyla hidâyet ve delâlet yollarını sunmuştur. Müminle kâfir arasında ki farklar açıklanır. İnsanlığın ikinci atası olarak bilinen Yüce Allah'ın gönderdiği tufanla yeryüzünde bulunan herkes hayatını kaybederken geride yalnız Nuh (a.s) ve onunla birlikte gemiye binen müminlerin kurtulmasından bahsedilmektedir. Hz Nuh peygamberler arasında en uzun yaşayan sabır ve imtihan bakımından en çok sınanandır. Daha sonra sûrenin kendi ismiyle anıldığı Yüce Allah'ın inatçı Ad kavmine tevhid inancını tebliğ üzere gönderdiği Hûd'un (a.s) hayatından bahsedilmektedir. Hûd'un (a.s) kavmine tebliği karşısında takındıkları ısrarcı tavırları sonucunda Yüce Allah onları gönderdiği şiddetli ve sert rüzgârla helak etmiştir.

Daha sonra Hûd, Salih, İbrahim, Lut, Şuayb, Musa (a.s) peygamberlerin kıssaları ve onların kavimleri ile mücadeleleri anlatılmaktadır. Bu sûrede anlatılan geçmiş ümmetlerde ki yalanlama ve inkâr karşısında Hz. Peygamberi teselli etme vardır.

*"Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana hak, mü'minlere de bir öğüt, bir uyarı gelmiştir. Öyle ise ona kulluk et ve ona dayan. Rabbin, sizin yaptıklarınızdan gafil değildir."*³ ifadesiyle başlangıcı ve bitişi birbirine uygun olsun diye, sûre bu şekilde, tevhid ile başladığı gibi tevhid ile sona erer.⁴

³ Hûd: 11/120.

⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî es-Semerkandî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Hadice Boynukalın, Mizan Yayınları, İstanbul 2006, VII, 125; Ebû'l Fadl Şihabuddin Seyyid Mahmud el-Bağdâdî, *Ruhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'ul-Mesânî*, thk. Muhammed Hüseyin el-'Arab, Daru'l-Fikr, Beyrut 1997, XI, 202; Muhammed Ali es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, el-Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrut, 2015, II, 513.

BİRİNCİ BÖLÜM

HABER VE İNŞÂ AÇISINDAN HÛD SÛRESİ

1.1. HABER

1.1.1. Haberin Sözlük ve Terim Manası

Haber sözlükte; bilgilendirme, açıklama, îzâh etme, ilan etme vb. gibi anlamlara gelmektedir.⁵ Terim olarak ise; cümlede anlatılan işin, oluşun, eylemin olup olmadığı veya sözü edilenin var olup olmadığını bildiren sözde, hükmün doğru veya yalan olma ihtimalinin yer aldığı ifadedir.⁶ Diğer bir tarife göre ise haber; sözü söyleyene; o, bu sözünde doğrudur veya yalancıdır diyebileceğimiz her kelama denir.⁷ Söylenen söz, gerçeğe uygun ise, onu söyleyen şahıs sözünde doğrudur. Şayet söylenen söz, gerçeğe uygun değil ise onu söyleyen şahıs sözünde yalancıdır.⁸ Örneğin, “Bugün Erzurum’a kar yağdı” diyen birisi için sözünde doğruysa bu kişi sâdık, değilse kâzip hükmü verilir. Bu tür cümlelere haber cümlesi denir.

Haberin doğru olmasından maksat, onun gerçeğe uygun olmasıdır. Yalan olmasından maksat ise gerçeğe aykırı olmasıdır. Bu bağlamda “Ali okula gitti” sözü gerçeğe uygun ise bu söz doğrudur. Uygun değilse yalandır.⁹

1.1.2. Haber Cümlesi ve Kuruluş Gayeleri

Haber cümlesi iki maksatla söylenir;¹⁰

⁵ Fîrûzâbâdî Ebû't Tâhir Mecdüddin, *el-Kamûs'ul-Muhîd*, thk. Mektebetü Tahkîki't Turâs fî Müessesetü'r- Risâle, Beyrut 1987, 488; Zebîdî Seyyid Muhammed Murtaza Hüseyin, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâheri'l-Kamus*, thk. İbrahim et-Terzi, Matbaatu Hukûmetu'l-Kuveyt, Kuveyt 1972, XI, 128.

⁶ A. Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, *Belâgat Terimler Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2014, 67; İsmail Durmuş, “İhbâr”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXI, 527.

⁷ Fadıl'ül-Lebîb Mes'ud b. Ömer Teftazânî, *Muhtasaru'l-Meânî*, Çev. Mehmet Ali Arslan, Seyda Yayınları, Diyarbakır, 2014, II, 74; Celaleddin Abdurrahman Suyûtî, *Telhîs'ül Miftâh*, Düz. İlyas Kaplan, Şîfa Yayınevi, İstanbul 2017, II, 30.

⁸ Kazvînî, *el- İzâh fî 'Ulumi'l-Belâğa*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 2003, 23; Süyûtî Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkan fî 'Ulumi'l Kur'ân*, Ter. Sâkîp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik, Hikmet Neşriyat, 1987, II, 205; Ali Bulut, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî'*, İFAV Yayınları, İstanbul 2014, 52.

⁹ Nusrettin Bolelli, *Belâgat Arap Edebiyatı*, İfav Yayınları, İstanbul 2017, 117.

1- Fâide-i haber (haberın faydası)

2- Lâzım-ı fâide-i haber (haberın faydasının gereği)

1.1.2.1. Fâide-i Haber

Haberın gayelerinden biri olup mütেকellimin muhataba bilmediği bir şeyi haber vermesidir.¹¹ Fâide-i haberde muhataba bir bilgi öğretme gayesi vardır.¹² Örneğin muallimin talebesine “Allah tevbe edenleri sever” demesi gibi.

الرَّكَّابُ أَكْرَمُ أَيَّامُهُ ثُمَّ فَصَّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَيْرٍ

“Elif. Lâm. Râ. (Bu sana indirilen), hikmet sahibi (ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.”¹³

Zikredilen âyette كِتَابُ أُحْكِمَتْ ile başlayan cümle haber cümlesidir. Yüce Allah âyetlerinin nazmının lafız ve mana bakımından sağlam ve muntazam bir bina gibi dizilmiş hiçbir eksikliği bulunmayan, her türlü tahritten uzak, âyetlerin teorik ve pratik hikmetler içerdiğini haber vermektedir.¹⁴ Zira edebiyat ve belâğatta ileri düzeyde olan Arap toplumunun Yüce Allah’ın kitabı karşısında kendi döneminde “Benzeri on sûre getirmekten”¹⁵ âciz olan müşriklere karşı âyetleri muhkem olan bu Kur’ân’ın kendi kelâmı olduğunu haber verilerek fâide-i haber yapılmıştır.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيُبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

“O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş’ı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratandır.”¹⁶

¹⁰ Sekkâki Ebi Yakup Yusuf bin Muhammed bin Ali, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, thk. Naîm Zerzûr, Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut 1987, 254; Hâşimî, Ahmed, *Cevâhirü’l-Belâğâ*, thk. Yusuf es-Samîlî, Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut t.y, 55.

¹¹ Suyûtî, *Telhisu’l-Miftâh*, 33; Kazvînî, 25.

¹² Süyûtî, *el-İtkân fî ‘Ulûmi’l-Kur’an*, II, 206; Besyûnî, Abdülfettah Feyyûd, ‘*İlmu’l-Meânî Dirâseten Belâğiyeten Nakdiyyeten li’l Meânî*, Müessesetü’l-Muhtâr, Kâhire 2015, 44; Ali Bulut, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî*, 54; Bolelli, 195.

¹³ Hûd: 11/1.

¹⁴ Beyzâvî Nâsirüddîn Ebû Saîd Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envârü’t-tenzîl ve Esrârü’t-te’vîl*, Dâru’l-Marife, Beyrut 2019, 464.

¹⁵ Hûd: 11/13.

¹⁶ Hûd: 11/7.

Bu âyetle Yüce Allah irade ettiğinde her şeyi bir anda yaratmaya Kâdir, Azîz ve Celîl olduğunu, kullarına sabrı öğretmek ve daha bilemeyeceğimiz hikmetleri sebebiyle göklerin ve yerin altı günde yarattığını biz kullarına bildirilerek fâide-i haber yapılmıştır.¹⁷

لَا جَزَمَ أَكْثَرُ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْأَخْسَرُونَ

“Şüphesiz onlar, ahirette en çok ziyana uğrayanlardır.”¹⁸

Şüphesiz inkârcıların uydurup durdukları sahte ilahların, dinin yerine ikame etmeye çalıştıkları ideolojileri ve yeryüzünde cennet vadeden alçaltıcı iddiaları onları âhirette hüsrana uğramaktan kurtaramayacağı haber verilmiştir.¹⁹

وَأَوْحِيَ إِلَى نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ

“Nuh'a vahyolundu ki: Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme.”²⁰

Bu âyet-i kerimede altı çizili olan yerde Hazreti Nuh (a.s) dokuzyüzelli sene imana çağırdığı halde küfürde ısrar eden kavminin imanları konusunda umudunu kesmesi onların bu yalanlama ve eziyetlerinden sonra artık iman etmelerinin imkânsız olduğu haber verilmiştir.²¹

وَاصْنَعِ الْفُلَكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

“Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır!”²²

Hiz. Nuh'a (a.s) iman etmeyenlere, boğulma azabı ile cezalandırılacakları bildirilmiş ve boğulmaktan kurtulmanın yolu gemi yapmak olunca Yüce Allah'da Nuh (a.s) gemi yapıp onu hazırlamasını haber vererek fâide-i haber yapılmıştır.²³

¹⁷ Beyzâvî, 466.

¹⁸ Hûd: 11/22.

¹⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Azim Yayınları, İstanbul 2011, IV, 582.

²⁰ Hûd: 11/36.

²¹ Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, Çev. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru, Akçay Yayınları, Ankara 1992, XIII, 13.

²² Hûd: 11/37.

1.1.2.2. Lâzım-ı Fâide-i Haber

Konuşan kişinin, dinleyici tarafından bilinen bir hususu, kendisinin de bildiğini ifade etmesi için söylemesidir.²⁴ Konuşan kişi, muhataba durumdan haberdar olduğunu bildirmek istemiştir.²⁵ Lâzım-ı fâide-i haberde muhataba yeni bilgi öğretme amacı yoktur. Asıl amaç muhataba hatırlatma yapmak ve ona teşvikte bulunmaktır.²⁶

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ

“Nuh Rabbine dua edip dedi ki: "Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin.”²⁷

Âyet-i Kerimede oğlunun acısıyla yüreği kan ağlayan Hz. Nuh, Yüce Allah'ın bildiği bir durumu sanki ona hatırlatıp nidada bulunarak hüküm sendedir beyanını edebi bir sanat ile dile getirmiştir.²⁸

قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهِينَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ

“Dediler ki: Ey Sâlih! Sen bundan önce içimizde ümit beslenen birisiydin. (Şimdi) babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi engelliyor musun? Doğrusu biz, bizi kendisine (kulluğa) çağırdığın şeyden ciddi bir şüphe içindeyiz.”²⁹

Bu güzel çağrıya karşılık Semud kavminin ileri gelenleri kendilerine gönderilen Hz. Salih'den ümitlerinin kesildiğini beyan etmişlerdir ki bu durum Hz.Salih tarafından bilinmektedir. Âyette ki (أَتَنْهِينَا) cümlesindeki hemze de istifhami inkârî olduğundan ikinci bir lâzım-ı fâide-i habere örnek teşkil eder.³⁰

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكِ مِنْ حَقِّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا تُرِيدُ

²³ Razî, XIII, 16.

²⁴ Sekkâki, 165; Ali el-Cârim, Mustafa Emin, *el-Belâgatü'l-Vâdîha*, Müessetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Lübnan 2017, 124.

²⁵ Abdülaziz 'Atîk, *'İlmu'l-Meânî, Dâru'n-Nehdatü'l-'Arabîyye*, Beyrut 2009, 51; Fatma Serap Karamollaoğlu, *Kur'an Işığında Belâğat Dersleri Meânî İlmi*, İşaret Yayınları, İstanbul 2017, 39.

²⁶ A.Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, 158.

²⁷ Hûd: 11/45.

²⁸ Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf an Hakaik Gavamizi't-Tenzîl ve Uyuni'l-ekavil fi Vücuhi't-Te'vil*, Dar-ul Marife, Lübnan 2009, 485.

²⁹ Hûd: 11/62.

³⁰ Beyzâvî, 476.

“Dediler ki: Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun. Ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin.”³¹

Âyetinde Hz. Lut’un kavminden birilerinin kendisine gelip erkek istemişlerdir. Bu durum karşısında Hz. Lut kavmine kızlarla evlenilmesini istemiştir. Kavmin istekleri Lut (a.s) tarafından bilinen bir şeydir.³²

1.1.2.3. Hûd Sûresinde Haber Cümlesinin Kuruluş Gayeleri Dışında Kullanıldığı Diğer Mânalar

Haber cümlesi bu iki temel amacın dışında başka gayeler için de kullanılır.³³ Bu gayeleri şöyle sıralayabiliriz:

a. Üzüntüyü Dile Getirme (تَأْسُفٌ)

Teessüf; acımak, üzülmek, kederlenmek, pişman olmak gibi anlamlara gelmektedir.³⁴ Üzüntüye dile getirme haber cümlesinin temel amacı dışında kullanılmaktadır.

أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ

“Allah’tan başkasına tapmayın! Ben, size (gelecek) elem verici bir günün azabından korkuyorum.”³⁵

Âyet-i Kerimede Nuh (a.s) kavmini yıllarca uyarmasına rağmen kavmi inatçılıkta ısrar edip isyanlarına devam edince başlarına gelecek olan can yakıcı azaptan dolayı üzüntüsünü dile getirmiştir.³⁶

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ

³¹ Hûd: 11/79.

³² Ebü’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü’t-tenzîl ve hakâ’iku’t-te’vîl*, thk. Yusuf Ali Bedevî, Muhyiddin Deyb Mustu, Dâru İbni Kesir, Beyrut 1438/2017, II, 75.

³³ Bolelli, 195.

³⁴ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 2014, 30.

³⁵ Hûd: 11/26.

³⁶ Râzî, XII, 542.

“Nuh Rabbine dua edip dedi ki: "Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin.”³⁷

Âyetinde Nuh (a.s) Rabbine münacâtında oğlunun kendi ailesinden olduğunu o da diğer peygamberler gibi beşeri özelliklere sahip olup, evlat sevgisi ve diğer insânî duygulara sahipti. Oğlunun tufandan kurtulması için Allah’ a yalvararak üzüntüsünü dile getirmiştir.³⁸

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Nuh dedi ki: Ey Rabbim! Ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, ben ziyana uğrayanlardan olurum!”³⁹

Âyetinde Nuh (a.s) suda boğulan çocuğu hakkında bilgi sahibi olmak istemiştir. İçyüzünü bilmediği bir şeyi yani oğlu iman etmediği halde onun için Rabbinden bağışlanma talebinde bulununca üzüntüsünü Allah’a arz ederek şayet bağışlanmazsa kendisinin dünya ve ahirette kaybedenlerden olacağını ifade etmiştir.⁴⁰

b. Tehdît (تَهْدِيدٌ)

Tehdît; gözdağı verme, korkutma ve korku verme anlamına gelmektedir.⁴¹ Haber cümlesinin asıl gayeleri dışında kullanılmaktadır.

أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤْنَ

“Bilesiniz ki, kendilerine azap geldiği gün, bir daha onlardan uzaklaştırılacak değildir. Ve alay etmekte oldukları şey, onları çepeçevre kuşatacaktır.”⁴²

Âyet-i kerimesinde kâfirlerin dünyada, alaycı bir tavırla azabın kendilerine bir an önce gelmesini istemeye başladılar. Allah azâbın onlara kesin bir şekilde geleceğini tehditle bildirmiştir.⁴³

³⁷ Hûd: 11/45.

³⁸ Hayrettin Karaman, vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, III, 173.

³⁹ Hûd: 11/47.

⁴⁰ Zemahşerî, 486.

⁴¹ Mutçalı, 957.

⁴² Hûd: 11/8.

أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

“Bilin ki, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerinedir!”⁴⁴

Müşriklerin “Allah hiçbir peygamber göndermemiştir!”⁴⁵ veya “Kur'an'ı Allah indirmemiştir!”⁴⁶ ya da “Allah insanın yaptıklarından dolayı hesaba çekecek değildir”⁴⁷ iddialar ve Meleklerin Allah'ın (c.c) kızları olduğunu söylemeleri nedeniyle Yüce Allah'ın gazâbının onların üzerine olacağını tehditle bildirilmiştir.⁴⁸

أُولَئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ

“Onlar yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir; onların Allah'tan başka (yardım isteyecekleri) dostları da yoktur. Onların azabı kat kat olacaktır. Çünkü onlar (gerçekleri) ne görebiliyorlar ne de kulak veriyorlardı.”⁴⁹

Dünya da nice belâlarla karşılaşp yaratılış gayesini unutan ve mutluluğu sadece dünya hayatın da arayan kâfirler kendileri saptıkları gibi diğer insanları da saptırmışlardır. Onların hakettikleri azapların kat kat olacağı haber cümlesiyle bildirilmiştir.⁵⁰

قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ

“Bugün Allah'ın rahmet ettikleri hariç, onun azabından korunacak hiç kimse yoktur dedi.”⁵¹

Zikredilen âyet-i kerimede Nuh (a.s) kavmine Yüce Allah'ın kâfirlere kendisine ortak koşmaları, kendi nefislerine ve insanlara haksız şekilde zulmetmelerinden dolayı azabın geleceğini haber vererek tehditte bulunmuştur.⁵²

⁴³ Beyzâvî, 465.

⁴⁴ Hûd: 11/18.

⁴⁵ Mümin: 40/85.

⁴⁶ En'âm: 6/91.

⁴⁷ Enbiyâ: 21/112.

⁴⁸ Mahmut Kısa, Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâli, Armağan Kitaplar, Konya 212.

⁴⁹ Hûd: 11/20.

⁵⁰ Râzî, XII, 537.

⁵¹ Hûd: 11/43.

⁵² Hererî, XIII, 98.

c. Teşvîk (تَشْوِيقٌ)

Teşvîk sözlükte isteklendirme, şevklendirme, gayret getirme, özendirme, merak uyandırma anlamına gelmektedir.⁵³ Haber cümlesinin asıl gayeleri dışında kullanılmaktadır.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاحْبَبُوا إِلَى رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

*“İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir. Onlar orada ebedî kalırlar.”*⁵⁴

Yüce Allah’ın âyetlerine yürekten inanan ve bu âyetlere tâat ve tevazu ile bağlanıp; alçak gönüllülük, ihlas ve samimiyetle boyun eğenler hakkında Allah (c.c) onların cennet ehlinden olduklarını bildirerek üstün makamlara erişecekleri teşvik edilerek haber verilmiştir.⁵⁵

d. Düşünmeye Yönelme (تَفَكُّرٌ)

Tefekkür; nazar, tefekkür, tedebbür, taakkul anlamlarına gelir. Terim olarak ise bir işin sonucunu akletmek anlamına gelmektedir.⁵⁶ Düşünmeye yöneltme de haber cümlesinin asıl gayeleri dışında kullanılmaktadır.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

*“Yeryüzünde yürüyen her canlının rızık, yalnızca Allah’ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. (Bunların) hepsi açık bir kitapta (levh-i mahfuz’da)dır.”*⁵⁷

Bu âyet-i insan düşününce Allah’ın varlığına, birliğine, kudretine, yüceliğine ve azametine olan inancı artar. Yüce Allah insanların nerede barındığını, nereden gelip nereye gideceğini bilir. Ayrıca anne rahminden dünyaya dünyadan ahirete kadar

⁵³ Mutçalı, 504.

⁵⁴ Hûd: 11/23.

⁵⁵ Zemahşerî, 480.

⁵⁶ İlhan Kutluel, “Düşünme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, X, 53.

⁵⁷ Hûd: 11/6.

insanların bütün hallerini bilen Yüce Allah'tır. Bize verdiği bütün nimetlerin kendisine ait olduğunu haber vermektedir. Bizleri bu nimetleri tefekkür etmeye sevketmektedir.⁵⁸

e. Kınama (تَوْبِيخٌ)

Rahatsız edici, şiddetli bir azarlamanın yöneltilmesi anlamına gelmektedir.⁵⁹ Haber cümlesinin asıl anlamı dışında kullanılan gayelerdendir.

وَلَيْنَ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيُقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

“Yemin ederim ki, (Resûlüm!): «Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz» desen, kâfir olanlar derhal «Bu, açık bir büyüden başka bir şey değildir» derler.”⁶⁰

Âyet-i kerimesinde ilâhi adalete inanmayan kâfirler öldükten sonra dirilmenin asılsız olduğunu söyleyerek yalanlamışlardır. Onların bu yalanlamaları âyette kınanmış haber cümlesi kınama maksadıyla kurulmuştur.⁶¹

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ

“Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Gidilen o yer ne kötü!”⁶²

Zikredilen âyet-i kerimede Firavun’un mahşer günü kavminin önüne geçerek onları alevli ateşe götüreceği haber verilmektedir. Firavun’un kavmini su pınarına götürmek yerine ateşe götürmesi kınanmış ve cümle kınama maksadıyla kurulmuştur.⁶³

وَأَنْبَعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَنْسَ الرِّقْدُ الْمَرْفُودُ

“Onların burada da kıyamet gününde de lânet peşlerini bırakmadı; verilen “ödül” ne kötü!”⁶⁴

⁵⁸ Beyzâvî, 466; Kısa, 210.

⁵⁹ Akbaş, 45.

⁶⁰ Hûd: 11/7.

⁶¹ Sâbûnî, II, 515.

⁶² Hûd: 11/98.

⁶³ Kısa, 220.

⁶⁴ Hûd: 11/99.

Âyetinde Firavun ve ahâlisi için hem dünya da hem de mahşer günü kendilerini bırakmayan bir lanetin olduğu zikredilmektedir. Onlara verilecek armağanın ne kötü bir armağan olduğu hatırlatılarak onların bu durumu kınanmıştır.⁶⁵

f. Güçsüzlüğü İfade Etme (تَضْعِيفُ)

Tadîf; zayıf ve cılız kabul edilen, hakir görülen anlamına gelmektedir.⁶⁶ Haber cümlesinin asıl gayesi dışında kullanılmaktadır.

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

“Ben size: «Allah'ın hazineleri benim yanımdadır» demiyorum, gaybı da bilmem. «Ben bir meleğim» de demiyorum. Sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için, «Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir» diyemem. Onların kalplerinde olanı, Allah daha iyi bilir. Onları kovduğum takdirde ben gerçekten zalimlerden olurum.”⁶⁷

Hız. Nuh, Allah'ın huzurunda tezellül ve tevazusunu haber vermektedir. Allah'ın hazinelerine sahip olmadığını söylemiştir. Kavminin kendisinden istemiş olduğu isteklere sahip olduğu iddiasında olmadığını ifade etmektedir.⁶⁸

g. Tahkîr (تَحْقِيرُ)

Tahkîr; hor görme, küçümseme anlamlarına gelmektedir.⁶⁹ Haber cümlesinin asıl gayesi dışında kullanılmaktadır.

قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ

“Dediler ki: Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin, biz de senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz ve biz sana iman edecek de değiliz.”⁷⁰

⁶⁵ Beyzâvî, 483.

⁶⁶ Rağîb el-İsfahânî, *Müfredât*, Çev. Abdükbaki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, 2010, 618.

⁶⁷ Hûd: 11/31.

⁶⁸ Zemahşerî, 482.

⁶⁹ Mutçalı, 220.

⁷⁰ Hûd: 11/53.

Hud (a.s) yıllarca kavmini şefkatle merhametle imana çağırmıştır. Bu çağrıya karşılık kavmi peygamberlerinden inanmaları için açık bir mucize beklemektedir. Hz. Hûd kavmini ikna etmek için mucizeyle gelmeyince onu hakir gördüler. Bu âyet-i kerime onların peygamberlerini hakir görmelerini haber vermektedir.⁷¹

ğ. Nasihat (نَصِيحَة)

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ

“Andolsun, biz Nuh'u kavmine elçi gönderdik. Onlara: Ben (dedi), sizin için apaçık bir uyarıcıyım.”⁷²

Tüm peygamberler kavimlerine nasihat etmek için gönderilmiştir. Yüce Allah önceki peygamberlerin kıssalarını peygamberimize hatırlatmaktadır. Nuh (a.s) da Yüce Allah'ın azap ve helâki gerektiren durumları ve ondan kurtuluşu sağlayan yolları haber vermiştir. إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ “Sizin için apaçık bir uyarıcıyım.” Âyetin de Nuh'un (a.s) kavmini uyardığını ve onları hakka çağırarak nasihatte bulunduğunu haber vermektedir.⁷³

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. (Çünkü) O sizin Rabbinizdir. Ve (nihayet) O'na döndürüleceksiniz.”⁷⁴

Hız. Nuh yıllarca kavmine nasihatte bulunmasına rağmen kavmi inanmayınca onlara dönüp şöyle demiştir: Benim nasihatimi dinleyip iman etmediniz. İlahi kanunlara göre bir toplum kendini değıştirmediğ müddetçe Allah o toplumu değıştirmez. Siz benim davetime icap ederseniz Allah da sizi hidayete erdirir. Siz benim davetime icabet etmezseniz Allah da sizi saptırır. Hidayete erdirip sapıklığa düşüren de rabbimdir. Ben size ancak nasihatte bulunabilirim.⁷⁵

⁷¹ Sâbûnî, II, 526.

⁷² Hûd: 11/25.

⁷³ Beyzâvî, 469.

⁷⁴ Hûd: 11/34.

⁷⁵ Sâbûnî, C.2, 521.

1.1.3. Haber Cümlesinin Çeşitleri

Meâni ilmi belağata yani dilin edebiyatına girmeden önce, muhatabın durumunu göz önüne alarak her makama göre bir makâlin (sözün) olduğunu, cümle şekilleri ve bunların kullanılışları ve nasıl konuşulması gerektiği hususunda kaideleri öğretir.⁷⁶ Muhatabın durumana göre haber cümleleri üç kısımda incelenmiştir.⁷⁷

1.1.3.1. İbtidâî Haber Cümlesi

Muhâtabın konu hakkında zinhi boşsa yani konu hakkında bir tereddüdü veya şüphesi yoksa haber pekiştirilmeden bildirilir. Kişi bu durumda verilen haberden kuşku duymaz.⁷⁸

وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

“Allah her şeye vekildir.”⁷⁹

Zikredilen âyet-i kerimede Yüce Allah’ın herşeye vekil olduğu haber verilmektedir. Hz. Peygamber müşriklerin alaycı sözlerine aldırış etmeden sadece Allah’a dayanmasında bir şüphe olmadığı için cümle tekit edilmeksizin ibtidâî cümle kurulmuştur.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا

“Emrimiz gelince, Hûd'u ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık.”⁸⁰

Âyet-i kerimesin de Yüce Allah’ın Ad kavminin işlemiş olduğu günahlardan dolayı helak etmesi hususunda muhatabın zihninde hiçbir tereddüt olmadığından kelim ibtidâî haber olarak gelmiştir.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سَيِّئًا بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ

⁷⁶Şerefüddin el-Hüseyin bin Muhammed bin Abdullah et-Tîbi, *et-Tıbyân fi'l-Beyân*, thk. Yahya Murad, Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, Beyrut 2004, 9; A. Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoglu, 166.

⁷⁷ Suyûtî, *Telhisu'l Miiftâh*, 35; Hâşimi, 57.

⁷⁸ Sekkâki, 259; Tîbi, 9; Bulut, 56; Ali Cârîm, Mustafa Emin, 138.

⁷⁹ Hûd: 11/12.

⁸⁰ Hûd: 11/58.

“Elçilerimiz Lût'a gelince, (Lût) onların yüzünden üzüldü ve onlardan dolayı içi daraldı da (Bu, çetin bir gündür) dedi.”⁸¹

Melekler Lut'un (a.s) yanına geldiklerinde onların gelmelerini hoş karşılamamıştır. Kavminin onlara bir kötülük edeceğini bildiğinden bu ayette cümle, ibtidâi cümle olarak gelmiştir.

1.1.3.2. Talebî Haber Cümlesi

Muhatap, sözün doğruluğu hakkında tereddüt edip onu kesinlikle doğru şekilde öğrenmek isterse, bu durumda muhatabın zihninde yerleşmesi için sözü pekiştirmek gerekir.⁸² Bu durumda sözün tekrarlanması ve bir tekit edatıyla cümle vurgulanır.⁸³

وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ

“Rabbinizden bağışlanmayı dileyin, sonra O'na tövbe edin. Muhakkak ki rabbimin merhameti ve sevgisi boldur” dedi.”⁸⁴

Muhâtabın zihnine Yüce Allah büyük günahları affeder mi gelebilir? Zikredilen âyette Şuayb (a.s) kavmini yapmış oldukları günahlardan dolayı Yüce Allah'tan bağışlanmaya çağırıyor. Kavmin günahları ne kadar büyük olursa olsun, bağışlanma dileyip tevbe ederlerse kurtuluşa erecekleri (ن) inne tekit edatıyla vurgulanarak haber verilmiştir.⁸⁵

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ

“Rabbın, haksızlık eden memleketleri (onların halkını) yakaladığında, onun yakalayışı işte böyle (şiddetlidir). Şüphesiz onun yakalaması pek elem vericidir, pek çetindir!”⁸⁶

Âyetinde zulüm içerisinde sapık olan kişiler ister Mekke kâfirleri ister diğer kâfirler olsun hemen tevbe etmeleri istenmektedir. Yüce Allah Nûh, Ad ve Semud

⁸¹ Hûd: 11/77.

⁸² Hâşimi, 35, Besyûnî, 45.

⁸³ Tîbî, 9; Bulut, 56; Bolelli, 208.

⁸⁴ Hûd: 11/90.

⁸⁵ Beyzâvî, 482.

⁸⁶ Hûd: 11/102.

kavmini yakaladığı (helak etmek) gibi şayet tevbe etmezlerse tüm zâlimleri yakalaması yani helak edeceği hakkında şüphe olmadığı tekit edatıyla vurgulanmıştır.⁸⁷

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ

“Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedi kalacaklardır. Çünkü Rabbin, istediğini hakkıyla yapandır.”⁸⁸

Rabbimizin cehennemlikler hakkında ahiret âleminde dilerse onları ebedi cehennem de yakabileceği gibi isterse onları cehennemin farklı azaplarıyla cezalandırılacağı haberi verilmiştir. Ayetin sonunda Allah’a, kitaba, cennet ve cehenneme inanmayanlara Yüce Allah’ın bu kişilere ne yapacak suâline “*Muhahak ki Rabbin dilediğini yapar*” denilerek talebî haber cümlesi kullanılmıştır.

1.1.3.3. İnkârî Haber Cümlesi

Haber çeşitlerinden olup muhatap konuyu biliyor ve inkâr ediyorsa; bu durumda durumun gereği ve tepki derecesine göre sözün iki veya daha fazla tekit edatıyla pekiştirilmesidir.⁸⁹

وَلَمَّا أَذْفَنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَهْ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتِ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ

“Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet tattırırsak, elbette kötülükler benden gitti der. Çünkü o (bunu derken) şımarıktır, kibirlidir.”⁹⁰

Âyetinde insanoğlunun nimetlere karşı nankör olduğu zikredilmektedir. Âdemoğlunun nimet verildiğin de bir daha hiç sıkıntıya düşmeyecekmiş gibi şımarması, nimet elinden alındığın da sızlanması dile getirilmektedir. İnsanoğlunun bu durumu ayette (اِنَّ) inne, (لَ) lam ve (نَ) nunu müşeddet harfleriyle inkârî cümle olarak kullanılmıştır.⁹¹

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ

⁸⁷ Nesefî, II, 83.

⁸⁸ Hûd: 11/107.

⁸⁹ Sekkâkî, 258; Tibi, 9; Ali el-Cârim, Mustafa Emin, 138; Bulut, 57.

⁹⁰ Hûd: 11/10.

⁹¹ Zemahşerî, 478.

“Andolsun, biz Nuh'u kavmine elçi gönderdik. Onlara: Ben (dedi), sizin için apaçık bir uyarıcıyım.”⁹²

Yüce Allah Hz. Nuh'u kavmine peygamber olarak göndermiştir. Fakat kavmi Hz Nuh'un peygamberliğini inkâr etmiştir. Bu âyette ise yemin harfi (ل) ve (قَدْ) kad kesinlik edatlarıyla cümle pekiştirilerek Nuh'un (a.s) peygamber olduğunu kesin bir ifadeyle dile getirmiştir.

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ جَرِّبَهَا وَفَرِّسَهَا إِنَّ رَبِّي لَعَزِيزٌ رَحِيمٌ

“(Nuh) dedi ki: Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyla. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”⁹³

Âyetinde Hz. Nuh ve gemide olanların kurtulması Rabbimizin çok bağışlayıcı ve merhamet sahibi olmasından dolayıdır. Bundan dolayı büyük felaketten kurtuldular. Rabbimizin çokça bağışlayıcı ve merhamet sahibi olması (اِنَّ) inne edatı ve (ل) lam harfiyle ifade edilmiştir.⁹⁴

قَالَتْ يَا وَيْلَتَىٰ أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ

“(İbrahim'in karısı:) Olacak şey değil! Ben bir koca karı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi.”⁹⁵

Âyetinde Yüce Allah kulları için ortaya koymuş olduğu sünnetullaha göre bu durum normal şartlarda olacak şey değildir. İbrahim'in (a.s) hanımı olan Hz. Sâre bu durum karşısın da şaşkınlığını ifade etmiştir. Bu durum tekit edatlarıyla ortaya konarak inkârî cümle yapılmıştır.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ

“İşte bunda, ahiret azabından korkanlar için elbette bir ibret vardır. O gün bütün insanların bir araya toplandığı bir gündür ve o gün (bütün mahlûkatın) hazır bulunduğu bir gündür.”⁹⁶

⁹² Hûd: 11/25.

⁹³ Hûd: 11/41.

⁹⁴ Zemahşerî, 484.

⁹⁵ Hûd. 11/72.

Âyetinde öncesinde anlatılan kıssalarda muhatabın âhiret azabını inkâr edenler için mutlaka ibret, ders ve öğüt alması gerektiği anlatılmaktadır. Bu öğüdü de ancak Allah’a ve âhiret gününün azâbına inanan kişilerin ibret alacağı tekit edatlarıyla bizlere vurgulu şekilde bildirilmiştir.

1.1.4. Haber Cümlesini Tekit Eden Edatlar

Muhatabın sözü inkâr etmesini önlemek, ifadenin mecâzi manaya yorumlanmasına engel olmak, sözün tam anlaşılmasını ve iyice kavranmasını sağlamak, kelâmın umûmilîği ve husûsilîğini belirlemek gibi gayelerle tekit yapılmaktadır.⁹⁷ Haber cümlesinde tekit için birçok edat ve yollar vardır.⁹⁸

1.1.4.1. Tahkik (فَدَّ) Edatı

Cümlelerin anlamını pekiştiren edatlardan biride “kad” tekit edatıdır.⁹⁹

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ

“Andolsun, biz Nuh'u kavmine elçi gönderdik. Onlara: Ben (dedi), sizin için apaçık bir uyarıcıyım.”¹⁰⁰

Âyetinde Yüce Allah Nuh’u (a.s) kavmine peygamber olarak gönderdiğini bu haberde de hiçbir şüphenin olmadığını “kad” edatıyla pekiştirerek haber vermiştir.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

“Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjde getirdiler ve: Selam (sana) dediler. O da: (Size de)selam dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.”¹⁰¹

Yüce Allah melekleri Hz. İbrahim’e oğlu İshak’ı (a.s) müjdelemek için geldiklerine dair haberi “kad” tahkik edatıyla tekitli olarak haber vermiştir.

⁹⁶ Hûd: 11/103.

⁹⁷ İsmail Durmuş, “Tekit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2011, XL, 366.

⁹⁸ ‘Atîk, 63.

⁹⁹ Hâşimi, 58.

¹⁰⁰ Hûd: 11/25.

¹⁰¹ Hûd: 11/69.

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكُمْ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا تُرِيدُ

“Dediler ki: Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun. Ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin.”¹⁰²

Hiz. Hud’un kavmi onun yanına geldiklerinde kendilerinin kadınlara ihtiyaç duymadıkları, onları istemedikleri ve kendilerinin erkekleri istedikleri “kad” tekit edatıyla ifade edilmiştir.

1.1.4.2. Yemin Harfleri

Kişinin bir konu hakkında başkalarını ikna etmek ve kendi kararlılığını ortaya koymak için söz ve beyanında Allah Teâlâ’nın adını veya bir sıfatını ortaya koyarak sözünü güçlendirmesidir.¹⁰³ Haber cümlesini tekit eden edatlardan biriside kasemin cevabına gelen lâmdır.¹⁰⁴

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ

“Andolsun, biz Nuh’u kavmine elçi gönderdik. Onlara: Ben (dedi), sizin için apaçık bir uyarıcıyım.”¹⁰⁵

Âyetinde Yüce Allah’ın Nuh’u (a.s) kavmine göndermesi haberini lââm-ı kasemle ifade ederek bizlere haber vermiştir.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

“Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrahim’e müjde getirdiler ve: Selam (sana) dediler. O da: (Size de)selam dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.”¹⁰⁶

Âyet-i kerimede İbrahim’e (a.s) meleklerin gelmesi ve haberinin kesinliğini Rabbimiz bize haber verirken lââm-ı kasem ile haber vermiştir.

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكُمْ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا تُرِيدُ

¹⁰² Hûd: 11/79.

¹⁰³ ‘Atık, 57.

¹⁰⁴ Hâşimi, 63.

¹⁰⁵ Hûd: 11/25.

¹⁰⁶ Hûd: 11/69.

“Dediler ki: Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun. Ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin.”¹⁰⁷

Hud’un (a.s) kavmi söylemiş oldukları sözlerde kadınlarla ilgilenmediklerini ifade etmişlerdir. Bu ayette onların sözlerinde kararlı olduklarını ifade etmek için lâm-ı kasem ile pekiştirilmiştir.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ

“Andolsun ki Musa’yı da mucizelerimizle ve apaçık bir delille gönderdik.”¹⁰⁸

Âyetinde Hz. Musa’nın apaçık mucizelerle veya Tevratla gönderilmesi lâm-ı kasemle tekit edilerek bizlere haber verilmiştir.

1.1.4.3. Tekid Nunları

Haber cümlesini tekid eden edatlardan birisi de nun-u muhaffefe ve nun-u müşeddededir.¹⁰⁹

وَلَيْنَ فُلْتُمْ إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

“Eğer sen, “Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz” desen kâfirler derhal, “Bu büyü gibi bir düzmecedir” derler.”¹¹⁰

Zikredilen âyet-i kerimede ilâhi adeleti inkâr eden kâfirlere öldükten sonra hesaba çekileceksiniz denildiğinde bu durumun adam aldatmak ve göz boyamak olduğunu söylemeleri tekit nunuyla vurgulanarak haber verilmiştir.

وَلَيْنَ أَدْفَنَاهُ نَعْمَاءٌ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَهْ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ

“Eğer başına gelen bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırırsak, “Kötü durumlar benden uzaklaşıp gitti” der. Artık onun bütün yaptığı sevinmek ve övmektir.”¹¹¹

¹⁰⁷ Hûd: 11/79.

¹⁰⁸ Hûd: 11/96.

¹⁰⁹ Hâşimi, 58, Bulut, 60.

¹¹⁰ Hûd: 11/7.

¹¹¹ Hûd: 11/10.

Âyetinde insanoğlunun başına gelen bir musibet kaldırılıp refaha kavuşturulduğunda nasıl olsa belâlardan kurtuldum demesi tekit nunuyla vurgulanarak cümle tekit edilmiştir.

إِلَّا مَنْ رَجِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَا أَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

“Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı. Rabbinin, «Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım» sözü yerini buldu.”¹¹²

Zikredilen âyette Allah’ın lütfuyla hidayete erip, hak dinin esasları ve temelleri üzerinde ittifak eden kullar haricinde insan ve cinlerin cehenneme gireceği tekit nûnuyla vurgulanarak haber verilmiştir.

1.1.4.4. Lâm-ı Müzehlaka

İnne cümlesinin haberine dâhil olan lâma lâm-ı müzehlaka denir. Bu edat haber cümlesini tekit eden edatlardan biridir.¹¹³

وَلَيْنُ أَدْفَنَاهُ الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَكَيْفُوسٌ كَفُورٌ

“Eğer insana tarafımızdan bir rahmet (nimet) tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak, tamamen ümitsiz ve nankör olur.”¹¹⁴

Âyet-i kerimesinde Rabbimizin geçmişte insanoğluna zenginlik, sağlık, bolluk ve bereket verip sonra kendisine verdiği nimetin değişikliğe uğraması sebebiyle büyük bir nankörlük içine girdiği ve Yüce Allah tarafından verilen bütün nimetleri unuttuğu bilgisi innenin haberine dâhil olan lâm-ı müzehleka ile tekit ederek bildirilmiştir.¹¹⁵

وَلَيْنُ أَدْفَنَاهُ نِعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ

“Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet tattırırsak, elbette Kötülükler benden gitti der. Çünkü o (bunu derken) şımarıktır, kibirlidir.”¹¹⁶

¹¹² Hûd: 11/119.

¹¹³ ‘Atık, 56.

¹¹⁴ Hûd: 11/9.

¹¹⁵ Zemahşerî, 478.

¹¹⁶ Hûd: 11/10.

İnsanın başına gelen felaketlerden sonra üzerinde ki sıkıntı giderilip eski haline kavuştuğunda kendini beğendiği, şımardığı, Rabbine karşı asi olduğu ve insanlara karşı büyüklük tasladığı lam-ı müzahlaka ile vurgulanarak haber verilmiştir.¹¹⁷

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ جَرِّبَهَا وَفَرَسِيهَا إِنَّ رَبِّي لَعَفُورٌ رَحِيمٌ

“(Nuh) dedi ki: «Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyla. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”¹¹⁸

Nuh (a.s) ve onunla beraber gemiye binenler geminin, Yüce Allah'ın emriyle hareket edip ve O'nun yardımıyla kurtulacaklarını düşünmektedirler. Gemiye binenler “Biz ilmimizin bereketiyle kurtulduk” diye inanmış olabilirler. Bunun için Yüce Allah bu sözüyle onların kendilerini beğenmelerini izale etmektedir. İnsan sürekli Allah'ın yardımına, merhametine muhtaçtır. Böylece insanoğlunun kendi beğenmişliğini izale etmek için haber lam-ı müzahlaka ile tekit edilmiştir.¹¹⁹

قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهِينَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّ لَنَا فِي شَيْءٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٌ

“Dediler ki: Ey Sâlih! Sen bundan önce içimizde ümit beslenen birisiydin. (Şimdi) babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi engelliyor musun? Doğrusu biz, bizi kendisine (kulluğa) çağırdığın şeyden ciddi bir şüphe içindeyiz.”¹²⁰

Kavminin inkârcıları önceleri Salih'in (a.s) kendi dinlerine yardım edeceği düşüncesi varken tek olan Allah'a kulluğa çağırınca bu çağrısından dolayı kaygı ve şüphe içerisinde olduklarını, Yüce Allah'a inanmayacaklarını haber vermişlerdir. Bu durum tekit edatlarıyla vurgulu bir şekilde ifade edilmiştir.

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ

“Çünkü İbrahim çok içli ve Allah'a yönelen bir kimseydi.”¹²¹

¹¹⁷ Neseff, II, 49.

¹¹⁸ Hûd: 11/41.

¹¹⁹ Râzî, XIII, 25.

¹²⁰ Hûd: 11/62.

¹²¹ Hûd: 11/75.

Zikredilen âyet-i kerimede İbrahim'in (a.s) kendisine karşı kötü davranan hiç kimse hakkında acele etmeyen, günahlarından çok rahatsızlık duyan ve Yüce Allah'ın sevdiği amellerle O'na yönelen merhametli biri olduğu haber verilmektedir.¹²²

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكِ مِنْ حَقٍّ وَانَّكَ لَتَعْلَمُ مَا تُرِيدُ

*“Onlar, "İyi biliyorsun ki kızlarında bizim gözümüz yok. Sen bizim ne istediğimizi çok iyi biliyorsun" dediler.”*¹²³

Yukarıda ki âyette Lût (a.s) kavmini evlenip meşru ve doğal yollarla arzularını tatmin edip erkeklere yönelmekten uzak durmalarını haber verirken onlar kadınları bırakıp erkeklere ilgi duyduklarını söylemişlerdir.¹²⁴ Bu durum âyette inne ve lâm-ı müzehleka ile tekitli şekilde gelmiştir.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرِيكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَحْمَتُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَمَا أَنتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ

*“Dediler ki: Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve içimizde seni cidden zayıf (âciz) görüyoruz! Eğer kabilen olmasa, seni mutlaka taşılayarak öldürürüz. Sen bizden üstün değilsin”*¹²⁵

Kavminin Şuayb'ın (a.s) güç ve kuvvetinin olmadığını, kendi aralarında onun bir öneminin de bulunmadığını, bir kötülük yapmak isterlerse çok zayıf olduğu bilgisi lâm-ı müzehleka ile tekit edilerek haber verilmiştir.

1.1.4.5. İnne

Haber cümlesini tekit eden edatlardan bir diğeri ise huruf-i müşebbehe bi'l-fiil olarak bilinen altı harften ikisi olan inne ve ennedir.¹²⁶

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ

*“(De ki: Bu Kitap) Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için (indirildi). Şüphesiz ki ben, onun tarafından size (gönderilmiş) bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.”*¹²⁷

¹²² Nesafi, II, 74.

¹²³ Hûd: 11/79.

¹²⁴ Kısa, 218.

¹²⁵ Hûd: 11/91.

¹²⁶ 'Atik, 55

Zikredilen âyet-i kerimede Rasulullah'ın tüm insanlık için uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderildiği haber verilmektedir. Zalimleri cehennemle uyarıcı, iman edip salih ameller işleyenleri cennetle müjdeleyici olduğu inne edatıyla tekit edilmiştir.

أَلَا إِنَّهُمْ يَتَّبِعُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَعْشُونَ نَبِيَّاهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

“Bilesiniz ki, onlar Peygamber'den, (düşmanlıklarını) gizlemeleri için göğüslerini çevirirler (gönüllerinden geçeni gizlerler). İyi bilin ki, onlar elbiselerine büründükleri zaman dahi, Allah onların gizlediklerini de, açığa çıkardıklarını da bilir. Çünkü O, kalplerin özünü bilendir.”¹²⁸

Âyetin de iki tane vurgulu cümle vardır. İlk cümlede hakikatle yüz yüze gelmekten korkan müşriklerin peygamberin getirdiği vahye muhatap olmamak için onu gördüklerinde hemen sıvışacakları İnne edatıyla vurgulanmıştır. Âyetin son cümlesinde ise Yüce Allah'ın bu inkârcıların gecenin zifiri karanlığında neler yaptıklarını, kalplerinde olan gizli niyet ve düşüncelerini bildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum İnne edatıyla vurgulanmıştır.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاحْبِثُوا إِلَىٰ رَحْمَتِ أَوْلِيَاءِك أَصْحَابِ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir. Onlar orada ebedî kalırlar.”¹²⁹

Yüce Allah önceki âyetlerde kâfirlerin durumunu anlatmıştır. Daha sonra iman edip, salih amel işleyen ve Rablerine gönülden bağlananların cennete gireceklerini inne edatıyla tekit ederek haber vermiştir.

1.1.4.6. Eni muhaffefe (أَنَّ)

Haber cümlesi bazen enneden hafifletilmiş en edatıyla da tekit edilebilir.

فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ مَا أُنْزِلَ يَعْلَمُ اللَّهُ وَأَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

¹²⁷ Hûd: 11/2.

¹²⁸ Hûd: 11/5.

¹²⁹ Hûd: 11/23.

“Eğer (onlar) size cevap veremiyorlarsa, bilin ki, o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka tanrı yoktur. Artık siz müslüman oluyor musunuz?”¹³⁰

Âyetinde Rabbimiz kendisinden başka hükmüne boyun eğilecek, emrine kayıtsız şartsız itaat edilecek hiç bir ilâh olmadığını en-i muhaffefe ile haber vererek tekit etmiştir.

1.1.4.7. Fasıl Zamiri

Mübteda ile haber arasına girerek cümleyi tekid eden edatlardan biriside fasıl zamiridir.¹³¹

الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

“Onlar, (insanları) Allah'ın yolundan alıkoyan ve onu eğri göstermek isteyenlerdir. Ahireti inkâr edenler de onlardır.”¹³²

Bu âyette Rabbimiz kendi yolundan sapanların kâfir olduklarını haber verirken هُمْ mübteda zamiriyle haberi olan كَافِرُونَ kelimesi arasına zamiri fasıl olarak gelen (هَمْ) cümleyi tekit etmiştir.

لَا جَزَاءَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْآخِسُونَ

“Şüphesiz bunlar, âhirette en çok ziyana uğrayanlardır.”¹³³

Bunca bilgi ve belgeler ortadayken Yüce Allah'a yalan uyduranların hüsrân içerisinde olduğu haber verilmiştir. Bu durum âyet-i kerimede هُمْ zamiri fasıl kullanılarak ifade edilmiştir.

1.1.4.8. İnnemâ

Haber cümlesini tekid eden edatlardan biride (إِنَّمَا) innemâ ve (أِنَّمَا) ennemâ edatlarıdır.¹³⁴

¹³⁰ Hûd: 11/14.

¹³¹ Hâşimi, 58.

¹³² Hûd. 11/19.

¹³³ Hûd: 11/22.

إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

“(İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekîldir.”¹³⁵

Rasulullah’ın görevinin inkârcıları zorla imana getirmek olmadığı, vazifesinin sadece tebliğ olduğu haber verilmiştir. Âyet-i kerime de bu durum innemâ edatıyla tekit edilerek vurgulanmıştır.

فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Eğer (onlar) size cevap veremiyorlarsa, bilin ki, o ancak Allah’ın ilmiyle indirilmiştir ve O’ndan başka tanrı yoktur. Artık siz müslüman oluyor musunuz?”¹³⁶

Zikredilen âyet-i kerimede Kur’ân’ı Kerim’in gerek Arapça olan dili gerek manasında içerdiği gayba ait haberleri, emirleri, yasakları, müjdeleri ve uyarıları ile bütün akılların ve anlayışların üstünde Yüce Allah’ın ilmiyle indiği ve ondan başka ilah olmadığı innema edatıyla tekit edilmiştir.¹³⁷

1.1.4.9. Emmâ (أَمَّا)

Haber cümlesine gelerek mânâyı pekiştiren edatlardan biri de emmâ edatıdır.¹³⁸

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُّوا فِي النَّارِ هُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ

“Bedbaht olanlar ateştedirler, orada onların (öyle feci) nefes alıp vermeleri vardır ki.”¹³⁹

İnanmayan inatçı kâfirlerin cehennem alevleri arasına girip azap edilmeleri, orada acı ve ızdırap içinde iç çekip inlemeleri (أَمَّا) emmâ edatıyla vurgulanarak cümle tekit edilmiştir.¹⁴⁰

¹³⁴ Hâşimi, 58.

¹³⁵ Hûd: 11/12.

¹³⁶ Hûd: 11/14.

¹³⁷ Elmalılı, IV, 581.

¹³⁸ Hâşimi, 58.

¹³⁹ Hûd: 11/106.

¹⁴⁰ Beyzâvî, 484.

وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا ففِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءٌ غَيْرٌ يُجْذَوذُ

“Mutlu olanlara gelince, onlar da cennettedirler. Rabbinin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedî kalacaklardır. Bu (nimetler) bitmez, tükenmez bir lütuftur.”¹⁴¹

İman edip salih amel işleyenlerin sonsuz nimetler içerisinde varacakları yerin cennet olacağı ve onların orada ebedi kalacakları vurgulanarak cümle (أَمَّا) emmâ edatıyla tekit edilmiştir.¹⁴²

1.1.4.10. Tembih Harfleri

Haber cümlesini pekiştiren edatlardan bir diğeri ise tembih harfleridir.¹⁴³

أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

“Bilin ki, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerinedir”¹⁴⁴

Bunca belgeler, bilgiler ortada dururken, “Allah hiçbir peygamber ve kitap göndermemiştir!” veya “Kur'an'ı Allah indirmemiştir!” ya da Allah insanı yaptıklarından dolayı hesaba çekecek değildir!” gibi dayanaksız ve saçma iddialar ortaya atan zalimlere dünyada ve âhirette lanet olunduğu tenbih harfiyle vurgulanarak ifade edilmiştir.¹⁴⁵

وَأَتَّبِعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةَ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ

“Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete tâbi tutuldular. Biliniz ki, Âd (kavmi) Rablerini inkâr ettiler. (Şunu da) bilin ki Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzak kılındı.”¹⁴⁶

¹⁴¹ Hûd: 11/108.

¹⁴² Beyzâvî, 484.

¹⁴³ ‘Atîk, 60.

¹⁴⁴ Hûd: 11/18.

¹⁴⁵ Beyzâvî, 468; Kısa, 212.

¹⁴⁶ Hûd: 11/60.

Bu âyette Hûd'un (a.s) kavminin kâfir ve inkârcı toplum oldukları bildirilmiştir. Onlara beddua edildiğini, yaptıkları işlerin kötü bir iş olduğunu bildirmek ve bu konuya dikkat çekmek için tembih harfleriyle vurgulanarak cümleler tekit edilmiştir.

كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ إِنَّا تَخَوَّدَا كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۚ أَلَا بُعْدًا لِّتَمُودَ

“Sanki orada hiç oturmamışlardı. Biliniz ki, Semûd kavmi gerçekten Rablerini inkâr ettiler. Yine bilesiniz ki, Semûd kavmi (Allah'ın rahmetinden) uzak kılındı.”¹⁴⁷

Salih'in (a.s) kavmi de diğer kavimler gibi peygamberlerini dinlemeyip Rablerini inkâr etmişlerdir. Onların Rablerini inkâr etmeleri ve Yüce Allah'ın rahmetinden uzak kalmaları âyet-i kerimde iki defa vurgulanarak tembih harfleriyle tekit edilmiştir.

كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ أَلَا بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِثْتُ تَمُودَ

“Sanki orada hiç barınmamışlardı. Biliniz ki, Semûd kavmi (Allah'ın rahmetinden) uzak olduğu gibi Medyen kavmi de uzak oldu”¹⁴⁸

Allah (c.c) bu ayette benzetme yaparak Semud kavminin Rablerini ve peygamberlerini inkâr ettiklerini haber vermektedir. Medyen halkının da Yüce Allah'ın rahmetinden uzak olup azaba duçar olduklarını haber vererek tembih harfiyle tekit edilmiştir.

1.1.4.11. Zaid Harfler

Zaid olarak gelen مِنْ - لَّ - ب - ك gibi harfi cerler haber cümlesinde cümlenin anlamını pekiştirmek için kullanılır.¹⁴⁹

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ

“Yeryüzünde yürüyen her canlının rızık, yalnızca Allah'ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. (Bunların) hepsi açık bir kitapta (levh-i mahfuz'da) dır.”¹⁵⁰

¹⁴⁷ Hûd: 11/68.

¹⁴⁸ Hûd 11/95.

¹⁴⁹ Hâşimi, 58.

¹⁵⁰ Hûd 11/6.

Yeryüzünde olan bütün canlılar ve onların rızıkları, yaşayacakları ve varacakları yerleri bilen Rabbimizdir. Ana rahminden dünyaya dünyadan da cennet ve cehenneme gidilecek yeri bilen de Yüce Allahdır. İşte bu anlatılanlar (مِنْ) min zaid harfi cerle vurgulanarak cümle tekit edilerek bildirilmiştir.¹⁵¹

أُولَئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ

*“Onlar yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir; onların Allah'tan başka (yardım isteyecekleri) dostları da yoktur.”*¹⁵²

Bu âyette kâfir ve müşrikler yeryüzünde her ne kadar kendilerini egemen güç ilan etseler de Yüce Allah'ı aciz bırakamayacaktır. Onlara kendilerini azaptan kurtarmak için yardım edebilecek, azabı engelleyecek bir dost, yardımcı, destekleyici ve sahiplerinin olmayacağı (مِنْ) min harfi ceriyle vurgulanarak cümle tekit edilmiştir.

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكُمْ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا تُرِيدُ

*“Sen de biliyorsun ki bizim senin kızlarında gözümüz yok. Bizim ne istediğimizi pekâlâ biliyorsun” dediler.”*¹⁵³

Zikredilen âyet-i kerimede Lût'un (a.s) azgın kavmini meşru ve doğal yollarla arzularını tatmin etmeye çağırmasına rağmen onlar kadınlara ilgi duymadıkları مِنْ/min harfi ceriyle vurgulanarak haber verilmiştir.

مُسَوِّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ

*“Rabbin katında işaretlenmiş taşlar yağdırdık. Böyle cezalar zalimlerin başından hiç eksik olmaz.”*¹⁵⁴

Yüce Allah gönderdiği elçilerle ve kitaplarla insanları imana davet ederek inkâr ve zulme karşı uyarmıştır. Sonuçta hak edenlere cezasını verecektir. Bu cezaların kâfir ve zalimlere uzak olmadığı مِنْ/min harfi ceriyle vurgulanarak haber verilmiştir.¹⁵⁵

¹⁵¹ Kısa, 210.

¹⁵² Hûd 11/20.

¹⁵³ Hûd: 11/79.

¹⁵⁴ Hûd: 11/83.

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ

“Eğer müminseniz Allah’ın bıraktığı (meşrû) kazanç sizin için daha hayırlıdır. Ben üzerinize bir bekçi değilim.”¹⁵⁶

Şuayb (a.s) kavmine Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsanız sizin için hayırlı olan kazancın helal olanıdır dedi. Şayet peygambere inanmayıp harama düşerlerse peygamber onlar için sadece bir uyarıcı olduğu ب /be zaid olan harfi cerle vurgulanarak haber verilmiştir.¹⁵⁷

1.1.4.12. سَوْفَ

Yukarıda zikredilen سَوْفَ edatı da haber cümlesini tekit eden edatlardandır.¹⁵⁸

وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ

“Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Kendisini rezil edecek azabın geleceği şahsın ve yalancının kim olduğunu yakında öğreneceksiniz! Bekleyin! Ben de sizinle beraber beklemekteyim.”¹⁵⁹

Şuayb’ın (a.s) kavmini çokça uyarmasına rağmen kavminin iman etmemesi üzerine hakikati susturmak için yapacağınızı yapın, ben de elimden geleni yapacağım demiştir. Şuayb (a.s) azâbın geleceği tehdidini bildirmiş ve bu durum سَوْفَ sevfa edatıyla tekit edilmiştir.

1.2. İNŞÂ

İnşâ, lügatta icâd etmek, yoktan var etmek anlamına gelmektedir. İstilahta ise, bir söz için doğru ve yanlış olduğu hükmüne varılamayan cümledir.¹⁶⁰ Yani, bir dileği, isteği, tasarımı, emri, şartı bildiren, söylenen sözde hükmün doğru veya yanlış olma

¹⁵⁵ Kısa, 219.

¹⁵⁶ Hûd: 11/86.

¹⁵⁷ Beyzâvî, 481.

¹⁵⁸ Akbaş, 33.

¹⁵⁹ Hûd: 11/93.

¹⁶⁰ Kazvînî, 108; Bollelli, 229.

yönünün bulunmadığı ifadedir.¹⁶¹ İnşâ cümlesi talep ifade eden ve talep ifade etmeyen diye iki kısma ayrılır.¹⁶²

1.2.1. Talebi İnşâ

Konuşma esnasında, meydana gelmesi veya gelmemesi istenen bir şeyin muhataptan olmasını veya olmamasını talep etmektir.¹⁶³

Talebi inşâ; emir, nehiy, temennî, istifham ve nidâ olmak üzere beş kısma ayrılır.¹⁶⁴

1.2.1.1. Emir

Konumu ne olursa olsun muhataptan yaptırım amaçlı olarak bir işin yapılmasını ilzam ve talep etmektir.¹⁶⁵ Emir; emir fiil, başında emir lââmı bulunan müzari fiil, emir manasına gelen isim ve emir fiil yerine kullanılan masdar şeklinde gelebilir.¹⁶⁶

Hûd sûresinde yalnız emir fiil kullanımı tespit edilmiştir. Diğer emir sığılarıyla alakalı örnek bulunamamıştır.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَادْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Yoksa, «Onu (Kur'an'ı) kendisi uydurdu» mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin.”¹⁶⁷

Âyet-i kerimesinde فَاتُّوا/getirin ve وَادْعُوا/çağırın cümleleri emir fiil kipinde getirilerek talebi inşâ cümlesi kullanılmıştır.

قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَكُنتَ جِدَالِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ

¹⁶¹ Besyûnî, 350; Bulut, 64; A. Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, 104.

¹⁶² Akbaş, 35.

¹⁶³ Suyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'an*, II, 206.

¹⁶⁴ Besyûnî, 352.

¹⁶⁵ Zebîdî, 68; Sekkâkî, 254; Bulut, 58.

¹⁶⁶ Hâşimi, 71.

¹⁶⁷ Hûd: 11/13.

“Dediler ki: Ey Nuh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir!”¹⁶⁸

Âyetinde فَاتِنَا/getir cümlesi emir fiil kipinde kullanılarak talebi inşâ cümlesi kurulmuştur.

وَاصْنَعِ الْفُلَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الدِّينِ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

“Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır!”¹⁶⁹

Âyetinde وَاصْنَعِ/yapın cümlesi emir fiil kipinde gelerek cümle talebi inşâ olarak kullanılmıştır.

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

“Sabret! Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez.”¹⁷⁰

Allah Teâlâ Peygamberimize vermiş olduğu emir ve sorumlulukları yerine getirirken karşılaşıacağı zorluk ve sıkıntılar karşısında sabretmesini âyette وَاصْبِرْ/sabret emir fiili gelerek talebi inşâ cümlesi kurulmuştur.

1.2.1.1.1. Hûd Sûresinde Emir Fiilin Kullanıldığı Diğer Mânâlar

Emir fiil, emir anlamı dışında başka amaçlar için kullanıldığı yerler vardır:¹⁷¹

a. Talep

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيُرْدِكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ

“Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanmayı dileyin, sonra O’na tövbe edin ki üzerinize bolca yağmur göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın; sakın günahkârlar olup Allah’tan yüz çevirmeyin!”¹⁷²

¹⁶⁸ Hûd: 11/32.

¹⁶⁹ Hûd: 11/37.

¹⁷⁰ Hûd: 11/115.

¹⁷¹ Hâşimi, 71.

¹⁷² Hûd: 11/52.

Âyet-i kerimesinde Hz. Hûd kavmine nasihatte bulunarak gelin yol yakinken günahlarınıza tevbe edip Rabbinizden af talebinde bulunun. Tüm varlık ve benliğinizle yalnız ona yönelin anlamında halkını istiğfara çağırıyor. Bu durum da emir fiil talep anlamında kullanılmıştır.¹⁷³

b. Tâciz

Muhatabın bir işi yapmaktan aciz olduğunu ifade etmek için kullanılır.¹⁷⁴

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Yoksa “Kur’an’ı kendisi uydurdu” mu diyorlar? De ki: “Eğer doğru söylüyorsanız Allah’tan başka çağırabildiğiniz herkesi yardıma çağırın da, siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin!”¹⁷⁵

Bu âyet-i kerimede ki emir müşrik ve kâfirlerin Kur’ân’ı Kerim’in bir benzerini getirmekten aciz olduklarını ifade etmek için gelmiştir.

مِنْ دُونِهِ فَكِدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظَرُونَ

“Haydi hepiniz toptan bana tuzak kurun, sonra da bana göz açtırmayın.”¹⁷⁶

Hûd (a.s) kavmine sizler ve ilahlarınız bana tuzak kurun ve hiç göz açtırmayın demiştir. Hz. Hûd azgın, kaba olan Ad kavmine karşı tek başınaydı. Yalnız o kavminin tapmış olduğu ilahların basitliğinden dolayı onları kavmini görüp putlara tapmaya engel olmuştur. Ve o putların acizyetlerini apaçık ortaya koymuştur.¹⁷⁷ Zikredilen âyet-i kerimede emir tahkir ve tâciz için gelmiştir.¹⁷⁸

c. İrşat

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ

¹⁷³ İbn Âşûr, Muhammed b. Tâhir, et-Tehrîr ve't-Tenvîr, Dâru't-Tûnisiyye, Tunus, 1984, XII. 96.

¹⁷⁴ Suyûtî, el-İtkân fi ‘Ulûmi’l-Kur’an, II, 220.

¹⁷⁵ Hûd: 11/13.

¹⁷⁶ Hûd: 11/55.

¹⁷⁷ Sâbûnî, II, 526.

¹⁷⁸ Sâbûnî, II, 529.

“Derken gemi onları, dağlar gibi dalgalar arasında götürmeye başladı. Nûh, uzak duran oğluna, “Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!” diye seslendi.”¹⁷⁹

Hız. Nuh iman edenlerle birlikte sular yükseldiğinde ailesini gemiye bindirince son bir ümitle oğlu Yafes’in gemiye binmesini isteyerek bizimle birlikte gemiye bin cümlesinde emir irşat anlamında kullanılmıştır.¹⁸⁰

d. Tehdit

Birisini tehdit etmek, korkutmak, gözdağı vermek anlamlarına gelen tehdit emrin asıl anlamı dışında kullanılmaktadır.¹⁸¹

وَيَا قَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ

“Ey kavmim! İşte size mûcize olarak Allah’ın gönderdiği dişi deve. Onu bırakın Allah’ın mülkünde otlasın. Ona kötülük etmeyin; sonra sizi, yaklaşan bir azap yakalar.”¹⁸²

Salih (a.s) kavmine deveye karşı tavrınız güzel olsun. O, Yüce Allah’ın size olan bir mucizesidir. Bütün toplumu sütüyle besleyen bu devedir. Şayet bu deveye iyi davranmazsanız Allah’ın azabı size dokunur diyerek tehditte bulunmuştur.

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتُّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ

“Buna rağmen o deveyi kestiler. Sâlih de, “Yurdunuzda üç gün daha yaşayın!” dedi. Bu, asılsız çıkmayacak bir tehdit idi.”¹⁸³

Salih (a.s) Semud kavminin azgın olan kâfirleri Allah’a itaatin sembolü olan ortalıkta serbesce dolaşan deveyi kesince şimdi sonunuz geldi, yakında hepiniz helak olacaksınız diyerek emir tehdit anlamında kullanılmıştır.

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ أَعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَاتَتِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ

“İman etmeyenlere de ki: “Elinizden geleni yapın! Biz de yapacağız!”¹⁸⁴

¹⁷⁹ Hûd: 11/42.

¹⁸⁰ İbn Âşûr, XII, 76.

¹⁸¹ Suyûtî, el-İtkân fi ‘Ulûmi’l-Kur’an, II, 220.

¹⁸² Hûd: 11/64.

¹⁸³ Hûd: 11/65.

Yüce Allah Peygamberimize hitaben, inanmayan kâfir ve müşriklere söyle; dünya hayatında hakikati susturmak için elinizden geleni yapın. Biz de hakikati duyurmak için elimizden geleni yapacağız diyerek emir tehdit anlamında kullanılmıştır.¹⁸⁵

e. Tehekküm/Alaya alma

قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَآكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ

“Dediler ki: "Ey Nûh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir.”¹⁸⁶

Zikredilen âyet-i kerimede Nuh'un (a.s) kavmi peygamberlerinin kendilerini uyardığı ve onlara Yüce Allah'ın dünyada bir azap göndereceğini haber vermiştir. Bu haber karşısında kavmi peygamberlerini alaya alarak azabın gelmesini istemişlerdir.¹⁸⁷

1.2.1.2. Nehiy

Nehiy; yasaklamak, engel olmak anlamına gelir ve emrin zıddıdır. Yani yasaklama manası ifade eder. Bu yasaklama manasının tek bir sığası vardır. O da muzari fiilin başına gelen lâ nehiy harfidir.¹⁸⁸

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحُ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ

“Derken gemi onları, dağlar gibi dalgalar arasında götürmeye başladı. Nûh, uzak duran oğluna, “Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!” diye seslendi.”¹⁸⁹

Bu âyet-i kerimede Nuh (a.s) oğlunun kâfirlerden olmamasını ve gemiye binmesini istiyor. Nuh (a.s) bu durumu لَا تَكُنْ/olma ifadesiyle dile getirmiştir.

¹⁸⁴ Hûd: 11/121.

¹⁸⁵ Sâbûnî, II, 539.

¹⁸⁶ Hûd: 11/32.

¹⁸⁷ Sâbûnî, II, 520.

¹⁸⁸ Hâşimi, 76.

¹⁸⁹ Hûd: 11/42.

1.2.1.2.1. Hûd Sûresinde Nehyin Kullanıldığı Diğer Mânâlar

Nehiy; yasaklama manası ifade etse de belâgatta siyak ve bir takım karinelerden dolayı bazen yasaklamanın dışında başka anlamlara da gelmektedir.¹⁹⁰

a. Üzüntüyü Dile Getirme

وَأَوْحِي إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ

“Nuh'a vahyolundu ki: Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme.”¹⁹¹

Uzun ve meşakkatli bir mücadeleden sonra Nuh (a.s) yıllarca kavmini islama çağırmasına rağmen kavmi ona inanmamış bu duruma karşı Rabbimiz onu teselli ederek üzülmemesini istemektedir.¹⁹²

b. Tevbîh (Azarlama)

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

“Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin aileden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.”¹⁹³

Hız. Nuh'un oğlu iman edip gemiye binmeyince baba şefkatiyle oğlunda kurtulmasını istiyor. Bu durum karşısında Rabbimiz ona hakkında bilgisi olmadığı şeyler konusunda bir şeyler istemekten nehyediyor.¹⁹⁴

وَيَا قَوْمِ اقْوُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْنُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

“Ey kavmim! Ölçüyü, tartıyı adaletle tam yapın; insanların mallarının değerini düşürmeyin, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.”¹⁹⁵

¹⁹⁰ Suyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi 'l-Kur'an*, II, 221; Bulut, 69.

¹⁹¹ Hûd: 11/36.

¹⁹² İbn Âşûr, XII, 65.

¹⁹³ Hûd: 11/46.

¹⁹⁴ Neseî, II, 64.

¹⁹⁵ Hûd: 11/85.

Şuayb (a.s) kavmine Allah'ın azabına uğramamak için gerek bireysel ve toplumsal hayatınızda gerekse hukuk, siyaset ve ticaret hayatınızda “Ölçü ve tartıyı adaletle tam yapın” dedi. Bütün bu yapmış olduğunuz yanlışların toplumun dengesini bozacağını haber vererek onların yapmış oldukları bu işlerden dolayı kınamıştır. Yukarıda altı çizili olan nehiy kalıbı ifadeler bu durumu bize haber vermektedir.

c. Çirkin Görmek

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ

“Lût’un kavmi koşarak ona geldi. Daha önce de o çirkin işleri yapıyorlardı. Lût, “Ey kavmim! Şunlar kızlarım; sizin için en nezih olanı onlarla evlenmektir. Allah’tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde akli başında bir adam yok mu!” dedi.”¹⁹⁶

Âyet-i kerimesinde Lût’un (a.s) kavmi, şehre gelen yabancıların misafir olduğunu haber alınca sapık arzularının peşine düşerek Lût’un evine gelmişlerdi. Hz Lût kavminin bu şekilde pis emellerle gelmelerini çirkin görüp misafirlerine karşı kendisini rezil etmemelerini istemiştir. Hz. Lut bu isteğini وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي ifadesiyle dile getirmiştir.

Burada nehiy fiili çirkin görmek anlamında kullanılmıştır.¹⁹⁷

d. Tehdit

وَيَا قَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسَوْءِ فِعْلٍ خُذْكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ

“Ey kavmim! İşte size mûcize olarak Allah’ın gönderdiği dişi deve. Onu bırakın Allah’ın mülkünde otlasın. Ona kötülük etmeyin; sonra sizi, yaklaşan bir azap yakalar.”¹⁹⁸

Salih (a.s) kavmine Yüce Allah’ın mucize olarak gönderdiği devenin yeryüzünde serbest şekilde dolaşmasını istiyor. Şayet deveye kötülükle karışıp onu keserlerse kendilerine ilahi azabın geleceğini haber vererek tehditte bulunuyor.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Hûd: 11/78.

¹⁹⁷ Neseî, II, 75.

¹⁹⁸ Hûd: 11/64.

وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ

“Ey kavmim! Sakın bana karşı muhalefetiniz sizi, Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenlerin benzeri bir musibetin başınıza gelmesine sebep olacak günahlar işlemeye sürüklemesin! Lût kavmi zaten sizden uzak değildir.”²⁰⁰

Şuayb (a.s) yıllarca kavmini zulüm ve haksızlıklara bir son vererek ıslaha çağırmasına rağmen ona inanmamışlardır. Böylesi haksızlıklara karşı kendilerinden önceki toplumları örnek göstererek şayet yapmış oldukları yanlışlardan vazgeçmezlerse aynı akıbetlerin kendi başlarına geleceğini haber vererek tehditte bulunmuştur.²⁰¹

وَلَا تَزْكُنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ

“Zalimlerin yanında olmayın; sonra ateş sizi de yakar. Allah’tan başka dostlarınız olmadığına göre bir yerden yardım da göremezsiniz!”²⁰²

Âyet-i kerimesinde Yüce Allah müslümanlara hitaben kim olursa olsun zulüm ve haksızlık yapan kişilere bel bağlamayıp, onlara duygu ve düşünce plânında meyledilmemesi gerektiğini haber veriyor. Her kim onlara meylederse onlara azap dokunacağını içinde tehdit bulunan bir cümleyle ifade edilip biz kullarına tehditle haber verilmiştir.²⁰³

1.2.1.3. Temennî

Temenni sözlükte; bir şeyi istemek manasına gelir. Istılahta gerçekleşmesi imkânsız olduğu için gerçekleşmesi umulmayan, fakat sevilen veya istenen bir şeyi arzu etmektir. Veya olması çok zayıf ihtimalli olan bir şeyin meydana gelmesini talep etmektir.²⁰⁴ Bu istenilenin talebin meydana gelme ihtimalinin olup olmaması önemli değildir. Temennînin asıl edatı (كَيْتٌ) dir. Bu edat olması imkânsız olan veya olma

¹⁹⁹ Sâbûnî, II, 527.

²⁰⁰ Hûd: 11/89.

²⁰¹ Neseî, II, 79.

²⁰² Hûd: 11/113.

²⁰³ Sâbûnî, II, 537.

²⁰⁴ Bolelli, 290; Bulut, 70.

ihtimali çok düşük olan şeyler için kullanılır. Ancak bazı belâği amaçlarla başka harflerde temenni için kullanılabilir.²⁰⁵

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ
لَوْ مَا - لَوْ لَا - هَلَا - لَوْ

1.2.1.3.1. Lev (لَوْ)

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ

“(Lût:) Keşke benim size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim! dedi.”²⁰⁷

Hazreti Lût kavmi içinde arkasında aşireti olan biri değildi.²⁰⁸ Kavmi kötü fiil için gelince kendisinin onlara karşı bir gücü olsaydı elbette onlara karşı koyacağını ve yine imkân bulması halinde kaleye sığınacağını (لَوْ) edatıyla temenni etmiştir.

1.2.1.3.2. Levîâ (لَوْلَا)

لَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةً يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ

“Sizden önceki asırlarda yeryüzünde (insanları) bozgunculuktan alıkoyacak faziletli kimseler bulunsaydı ya! Fakat onlardan, kurtuluşa erdirdiğimiz az bir kısmı müstesnadır (bunlar görevlerini yaptılar). Zulmedenler ise, kendilerine verilen refahın peşine düştüler. Zaten günahkâr idiler.”²⁰⁹

Âyet-i kerimede Yüce Allah Hz. Peygamber ve ümmetinin dikkatini çekmektedir. Yani helaklerinden bahsedilen toplumlar içerisinde akıl sahibi olan, müslüman, iyiliği

²⁰⁵ Karamollaoğlu, 130.

²⁰⁶ Hâşimi, 87.

²⁰⁷ Hûd: 11/80.

²⁰⁸ Neseî, II, 76.

²⁰⁹ Hûd: 11/116.

emredip kötülüğü yasaklayan kimselerin olmamasından bu duruma hayret edilip, şaşılacak bir durum olması لَا edatıyla ifade edilmiştir.²¹⁰

1.2.1.4. İstifhâm

İstifhâm, Arap dilinde istifâl babından masdardır. Başında yer alan elif, sin ve ta harfleri talep manası ifade eder. Buna binaen istifhâm, bir durum ve olay hakkında önceden bilinmeyen bir durumu belirli edatlarla muhataptan öğrenmeyi talep etmektir.²¹¹ Arapçada birden çok istifhâm edatı vardır. Birçok anlamlara gelir.²¹²

Bu edatlar şunlardır: أَيْ - أَ - هَلْ - مَا - مَنْ - كَيْفَ - أَيْنَ - مَتَى - أَيْ - أَيْنَ

İstifhâm edatlarından birisi haber cümlesine dâhil olduğunda bu istifhâm cümleden anlaşılan hükme ilişkin olursa buna tasdik denir. Veya cümlenin rükünlerinden birine yönelik olursa buna da tasavvur denmektedir.

Tasdik; cümlenin rükünleri arasında ki olumlu veya olumsuz nisbeti (bağlantıyı) anlamaya çalışmaktır.²¹³

Tasavvur; cümlenin cüzlerinden birinin müsned diğerinin ise müsnedün ileyhi olduğunu düşünmektir.

İstifhâm edatları kendisinden سوال edilen şeyin durumuna göre üç kısma ayrılır.

Birincisi; kendisi ile hem tasdik hemde tasavvurun talep edildiği edattır. Bu da yalnızca ا (hemze)'dir.

İkincisi; kendisi ile sadece tasdik istendiği edattır. Bu da هَلْ (hel)'dir.

Üçüncüsü; kendisi ile sadece tasavvurun istendiği edattır. Bu da hemze ve hel dışında kalan diğer edatlardır.²¹⁴

Hûd sûresinde istifhâmın diğer anlamlarını şöyle sıralayabiliriz: Tevbîh (azarlama), inkâr, nefiy, ihtibâr, takrir, tacîp, nehiy.²¹⁵

²¹⁰ Sâbûnî, II,538.

²¹¹ Suyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi 'l-Kur'an*, II, 213; Bulut, 72.

²¹² Besyûnî, 379.

²¹³ Besyûnî, 379.

²¹⁴ Besyûnî, 380.

²¹⁵ Besyûnî, 393.

Hûd sûresinde istifhâm edatlarından اَيُّ (eyyü) bir, اَ (hemze) onüç, هَلْ (hel) iki, مَنْ (men) üç, مَا (ma) bir defa geçmektedir.

1.2.1.4.1. Hûd Sûresinde İstifhâmın Kullanıldığı Diğer Mânâlar

İstifhâmdan amaç bilinmeyen şey hakkında muhataptan bilgi talep etmektir. Fakat Hûd ve Kur'ân-ı Kerim'in diğer sûrelerinde istifhamamın asıl anlamı dışında farklı anlamlar içerdiğini görebilmek mümkündür.²¹⁶

a. Emir

فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Eğer (onlar) size cevap veremiyorlarsa, bilin ki, o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka tanrı yoktur. Artık siz müslüman oluyor musunuz?”²¹⁷

Bu âyette soru edatı emir anlamında kullanılmıştır. İhlâs ile Allah'a teslim olup şüphe ve tereddütleri bir yana bırakıp sahip olduğunuz kesin bilgide sebat edin ve bunun Allah Teâlâ tarafından indirildiğine ilişkin olarak yakın manasında bilginizi artırın anlamında هَلْ hel soru edatı emir manasında gelmiştir.²¹⁸

b. Nefiy

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

“Kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalimdir? İşte bunlar, Rablerine arz edilecekler ve şahitler de, "Rablerine karşı yalan söyleyenler işte bunlardır" diyeceklerdir. Biliniz ki, Allah'ın lâneti zalimler üzerinedir.”²¹⁹

Zikredilen âyet-i kerimede istifham olumsuzluk ve Yüce Allah'a yalan iftira atanları reddetme ifade etmektedir. Yani Yüce Allah'a ortak ve çocuk nisbet ederek yalan uydurandan daha zalim ve azgın hiçbir kimse yoktur.²²⁰

²¹⁶ Suyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'an*, II, 213.

²¹⁷ Hûd: 11/14.

²¹⁸ Neseî, II, 51.

²¹⁹ Hûd: 11/18.

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

“Bu iki zümrenin (müminlerle kâfirlerin) durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir. Bunların hali hiç eşit olur mu? Hâla ibret almıyor musunuz?”²²¹

Bir şeyi görüp işitmeyenle görüp işiten bir olur mu? Bu iki grubun birbirine eşit olamayacağı âşikardır. Âyette hemze-i istifham kullanılarak akıl sahiplerinin bu iki grubun durumlarını düşünmeleri ve durumlarının eşit olmayacağı nefyedilerek vurgulanmaktadır.

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَيْنِي مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ

تُخْسِيرٍ

“Salih dedi ki: "Ey kavmim! Söyleyin bakayım, eğer ben Rabbim tarafından apaçık bir delil üzerinde isem ve bana tarafından bir rahmet (peygamberlik) vermişse ona karşı geldiğim takdirde beni Allah'dan kim koruyabilir? Demek ki zarara uğratmaktan başka bana katkınız olmaz.”²²²

Zikredilen âyet-i kerimede مَنْ istifham edatı nefiy ifade eder. Yani Salih (a.s) kavmine Yüce Allah'ın bunca nimetine karşılık nankörlük edip inancımın sizin şüphenize düşersen bana hiçbiriniz yardımcı olamazsınız diyerek istifham nefiy anlamında kullanılmıştır.

c. Takrîr

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَيْنِي مِنْهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمْوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ

“Nûh dedi ki: Ey Kavmim! Söyleyin bakalım; şâyet ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzerinde isem ve O kendi katından bana bir rahmet vermiş de, siz ona karşı kör kalmışsanız, onu istemediğiniz halde, biz sizi ona zorlayacak mıyız?”²²³

²²⁰ Sâbûnî, II, 517.

²²¹ Hûd 11/24.

²²² Hûd: 11/63.

²²³ Hûd: 11/28.

Bu âyetle ki **أَرَأَيْتُمْ** cümlesinin başında bulunan hemze-i istifham takrir ifade eder. Yani bana haber verin. Ancak bu istifham muhatabın haberi inkâr ettiği zaman kullanılır.²²⁴

قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرَاتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ الْأَيْسَرُ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ

“Konukları şöyle dedi: "Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ulaşamayacaklar. Geceleyin bir vakitte aileni al götür. İçinizden kimse ardına bakmasın. Ancak karın müstesna. (Onu bırak.) Çünkü onların (kavminin) başına gelecek olan azap, onun başına da gelecektir. Onların azapla buluşma zamanı sabahdır. Sabah yakın değil midir?”²²⁵

Yukarıda ki âyet-i kerimede istifham takrir ifade etmektedir. Yani sabah gerçekten çok yakın olup Hz. Lut’un kavminin helak vaktidir. Yine bu âyetle Lut’u (a.s) teselli edip kavminin kötü fiillerinden kurtulacağına müjde vardır. Yüce Allah’ın vaadi gerçekleşip Hz. Lut ve onunla birlikte olan müminler kurtulmuştur.²²⁶

d. Teaccüb

قَالَتْ يَا وَيْلَتَىٰ أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ

“(İbrahim’in karısı:) Olacak şey değil! Ben bir koca karı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi.”²²⁷

Bu âyetle ki hemze teaccüb içindir. Melekler İbrahim’in (a.s) yanına gelip kendilerinin bir çocuklarının olacağı müjdesini verince hanımı bu duruma hayret etmiştir.

e. Tehekküm/alay

وَلَقَدْ أَخْرَنَّا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيْقُولَنَّ مَا يُحْسِنُ

²²⁴ Sâbûnî, II, 519.

²²⁵ Hûd: 11/81.

²²⁶ Sâbûnî, II, 531.

²²⁷ Hûd: 11/72.

“Andolsun, biz onlardan azabı belirli bir süreye kadar geciktirsek, o zaman da mutlaka "Onu ne alıkoyuyor?" derler.”²²⁸

Zikredilen âyet-i kerimde istifham yalanlama ve alaya alma ifade etmektedir. Yüce Allah kâfir ve müşriklere isyanlarından dolayı hak ettikleri azabı hemen göndermemiştir. Ancak onlar Yüce Allah’tan azabı yalanlayarak ve alaya alarak hemen istemişlerdir. Bu durum onlara yakında gelecek olan azap için bir tehdittir.

قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَوْتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ نَتْرَكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ

“Dediler ki: Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını (putları), yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terketmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın!”²²⁹

Bu âyetteki hemze alaya almayı ifade etmektedir. Şuayb (a.s) kavmini tek olan Allah’a kulluğa çağırdı. Ancak kavmi onu namaz kılarken gördüklerinde kaş göz işareti yaparak onunla eğlenirlerdi. “Sana namazın mı emrediyor?” derken onunla dalga geçip alay etmeyi kastetmişlerdir.²³⁰

f. Nehiy

قَالُوا اتَّعَجِبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمْتُ اللَّهُ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

“(Melekler) dediler ki: Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur.”²³¹

Zikreredilen âyette hemze, istifham-ı inkârî için gelmiştir. İbrahim’in (a.s) meleklerden almış olduğu müjdeden dolayı şaşırınca melekler bunun şaşılacak bir durum olmadığını, Allah Teâlâ’nın kudretinin her şeye gücü yettiğini yaşıda olsalar çocuklarının olabileceği bildirilmiştir.

g. İnkâr

يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ

²²⁸ Hûd: 11/8.

²²⁹ Hûd: 11/87.

²³⁰ İbn Âşûr, XII, 122.

²³¹ Hûd: 11/73.

“Ey kavmim! Ben, ona (peygamberliğe) karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, beni yaratandan başkasına ait değildir. Hâla aklınızı kullanmıyor musunuz?”²³²

Hız. Hûd’un (a.s) kavmi yapılan tebliğ karşısında kendilerinden bir ücret istendiğini düşününce, peygamber böyle bir isteğinin olmadığını söylüyor. Ben ücretimi sizden değil, sadece Allah’tan isterim. Bu durum ifade edilirken hemze-i istifhâm emir manasında kullanılmıştır.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ يُتْلَوْهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمَنْ قَبْلَهُ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً

“Rabbinden gelmiş açık bir delile dayanan kimse (hiç ötekiler gibi olur mu)?”²³³

Zikredilen ayette hemze istifham-i inkaridir. Yani rabbinden bir delil üzere olanlarla olmayanların durumunun eşit olmayacağı haber verilmiştir.

ğ. Tenbîh

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا

“Şuayb de şöyle dedi: “Ey kavmim! Bir de şöyle düşünün: Ya benim, rabbimden açık bir delilim varsa ve O bana tarafından güzel bir nasip vermişse!”²³⁴

Zikredilen âyet-i kerimede istifham tembih ifade eder. Yani Şuayb (a.s) kendisinin gönderilmiş bir elçi ve rabbinden apaçık deliller üzere olup kavmini putlara tapmak ve günah işlemekten engellemeyi emretmekten vezgeçmesinin mümkün olmayacağını haber vererek uyarıda bulunmuştur.²³⁵

h. Tevbîh /Kınama

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ

“Kavmi, (konuklarıyla çirkin ilişkide bulunmak üzere) ona doğru koşa koşa geldiler. Zaten onlar önceden de bu tür çirkin işleri yapıyorlardı. Lût dedi ki: Ey

²³² Hûd: 11/51.

²³³ Hûd: 11/17.

²³⁴ Hûd: 11/88.

²³⁵ Zemahşerî, 494.

Kavmim! İşte kızlarım. Onlarla nikahlanmanız sizin için daha temizdir. Allah'a karşı gelmekten sakının ve konuklarıma karşı beni rezil etmeyin. İçinizde hiç aklı başında bir adam yok mu?"²³⁶

Zikredilen âyet-i kerimede istifham لَيْسَ fiiliyle birlikte gelerek inkâr ve kınama anlamına gelmektedir. Yani sizden insanları hakka, güzelliğe çağıran ve onları kötü arzularından engelleyecek bir kişi yok mu? denilerek onların bu durumu kınanmıştır.²³⁷

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ لِيَّ أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَاءَكُمْ ظَهْرًا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ

*“Şu'ayb şöyle dedi: Ey kavmim! Benim kabilem sizce Allah'tan daha itibarlı mı ki, O'na sırt çevirdiniz. Şüphesiz Rabbim sizin yaptıklarınızı kuşatmıştır.”*²³⁸

Zikredilen âyet-i kerimede istifham kınama ifade etmektedir. Yani Şuayb (a.s) kavmine Yüce Allah'ı bırakıp kendi kabilesini yüceltip ve onlara hürmet gösterilmesini kınamaktadır.

1.2.1.5. Nidâ

Nidâ; sözlükte çağırma manasına gelir. Terim olarak (أَدْعُو) veya (أُنَادِي) fiillerine vekâlet eden bir edat ile bize yönelmesini istediğimiz kişiye seslenmemizdir.²³⁹ Bu yönelme edatları da sekiz adet olup (أ- أَيْ- أَيَا- هَيَا- وَ- أَيْ- آ) dir. ا (hemze) ve اِي (ey) yakın mesafede olanları diğerleri de uzakta olanları çağırma için kullanılır. يَا nida harfi hem yakın hemde uzak için kullanılır.

Hûd sûresinde yakın için kullanılan nida harfleri bulunamamıştır. Hûd sûresinde يَا nida harfiyle hitab otuzüç defa geçmektedir. Biz bu çalışmamıza birkaç örnek almak istiyoruz.

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ

²³⁶ Hûd: 11/78.

²³⁷ Neseфі, II, 75.

²³⁸ Hûd: 11/92.

²³⁹ Suyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi 'l-Kur'an*, II, 223; Ali el-Cârim, Mustafa Emin, 176; Bulut, 80.

“Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi.”²⁴⁰

Bu ayette Nuh (a.s) oğluna hitabda bulunmaktadır. Bu da yakın ve uzak için kullanılan يَا / ya nidâ harfi yakın anlamında kullanılmıştır.

وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدٍ الَّذِينَ آمَنُوا لَأُفَوِّدَهُمْ وَلَكِنِّي أَرَىٰكُمْ قَوْمًا يَّجَاهِلُونَ

“Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum.”²⁴¹

Nuh (a.s) kavmini islama davet edip kendilerinden herhangi bir ücret istemediğini bildirirken yakın ve uzak için kullanılan يَا / ya nidâ harfiyle seslenmiştir.

وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

“Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'tan (onun azabından) kim korur? Düşünmüyor musunuz?”²⁴²

Nuh (a.s) kavmine açıklamada bulunurken yakın ve uzak için kullanılan يَا / ya nidâ harfiyle seslenmiştir.

Nidâ harfi çağrı dışında siyak ve karinelerden anlaşılabilecek hakiki anlamı dışında başka anlamlar ifade etmektedir. Bu anlamların başlıcaları şunlardır: Teşvik, Teaccüb, İstiğâse Nüdbe, İhtisas, Hayıflanma, Azarlama, Hatırlatma, Dua.²⁴³

1.2.1.5.1. Hûd Sûresinde Nidânın Kullanıldığı Diğer Mânâlar

Nidâ da bir takım karine ve kelamın öncesinden anlaşılan delillerle asıl anlamı dışında bir takım mânâlara gelebilmektedir.²⁴⁴

²⁴⁰ Hûd: 11/42.

²⁴¹ Hûd: 11/29.

²⁴² Hûd: 11/30.

²⁴³ Hâşimi, 90.

a. Teaccûb

Teaccûb, insanı şaşkınlığa düşüren hallerde kullanılan bir üsluptur.

قَالَتْ يَا وَيْلَتَىٰ أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ

“(İbrahim'in karısı:) Olacak şey değil! Ben bir koca karı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi.”²⁴⁵

İbrahim'in (a.s) hanımı duymuş olduğu haber karşılığında şaşkınlığını gizleyememiş bu haber karşısında şaşkınlık manasında olan يَا وَيْلَتَا kalıbıyla durumunu ifade etmiştir.

b. İhtisas

İhtisas, genelde mütekellim veya muhatap zamirlerinden sonra zamirle neyin kastedildiğini açıklamak amacıyla bir ismin gelmesidir.²⁴⁶

قَالُوا اتَّعَجِبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

“Elçiler de “Allah’ın işine mi şaşıyorsun? Allah’ın rahmet ve bereketi üzerinizdedir, ey hâne halkı! Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir” dediler.”²⁴⁷

Bu ayet-i kerimede أَهْلَ الْبَيْتِ kelimesinin başına gelmesi gereken nidâ edatı olan يَا / yâ harfi hazfedilmiş olup ihtisas ifade eder.

Yüce Allah’a olan nida ve duada nidâ harfi hazfedilir. Bu durum Yüce Allah’ın bize olan yakınlığını göstermek gayesiyledir.²⁴⁸

وَنَادَىٰ نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ

“Nûh Rabbine seslenip şöyle dedi: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin va'din elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin.”²⁴⁹

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ

²⁴⁴ Suyûtî, el-İtkân fî ‘Ulûmi’l-Kur’an, II, 223; Karamollaoğlu, 148.

²⁴⁵ Hûd: 11/72.

²⁴⁶ Hâşimi, 90; Bulut, 81.

²⁴⁷ Hûd: 11/73.

²⁴⁸ Akbaş, 53.

²⁴⁹ Hûd: 11/45.

“Nûh, Rabbim! Şüphesiz ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, şüphesiz ziyan uğrayanlardan olurum” dedi.”²⁵⁰

Yukarıdaki ayet-i kerimelerde Nuh (a.s) Yüce Allah’ın kendisine olan yakınlığından dolayı seslenişte bulunurken ۞ nida harfi hazfedilmiştir.

1.2.2. Gayri Talebi İnşâ

İnşâ ifadesi olup talebe delalet etmeyen cümlelere denir. Bunlarında başlıcaları şunlardır: Teaccüb, Medih (övgü) ve zem (yerme), alışveriş, evlilik, rehin, hibe gibi akitler esnasında kullanılan lafızlar, bazı mukâabe fiilleri, tereccî (عَسَى - حَرَى - اِخْلُوقْ لَعَلَّ) ile başlayan sözler ve yemin lafızlarıdır.²⁵¹

1.2.2.1. Medh (Övgü) ve Zemm (Yerme) İçin Kullanılan Lafızlar

Bir insanı, nesneyi veya bir eylemi üstün özelliğinden dolayı övmeye medh bunun zıddına ise zem denir.²⁵² Kur’ân-ı Kerimde övgüyü hak eden kişiler medhedilmiş, nefsini temize çıkaran, Allah’a kulluktan uzak duran ve nefsinin heva ve hevesine uyan kişiler ise yerilmiştir. Medh ve zem için kullanılan lafızlar gayri talebi İnşâ cümlesine dahildir.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَيُسَّ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ

“Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları (çekip) ateşe götürecektir. Varacakları yer ne kötü yerdir!”²⁵³

Yukarıda ki âyette Firavun kavmini saptırma ve sapıklığa düşürmede öncülük ettiğini aynı zamanda cehennem ateşine götürmede de onların önünde yer alacak ve onları cehennem ateşine götürecektir.²⁵⁴ Onların varacakları yerin kötü bir yer olduğu zem lafızıyla kullanılmış olup talep içermemektedir.

²⁵⁰ Hûd: 11/47.

²⁵¹ Bolelli, 229; Bulut, 64.

²⁵² Mustafa Çağrı, “Medih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2003, XXVIII, 304.

²⁵³ Hûd: 11/98.

²⁵⁴ Beyzâvî, 483.

وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَنْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ

“Onlar burada da, kıyamet gününde de lânete uğratıldılar. (Onlara) verilen bu armağan ne kötü armağandır!”²⁵⁵

Âyetinde Firavun ve ahâlisine kıyamet günü verilecek ceza ve karşılık bizlere haber verilmektedir. Zikredilen âyette (يَنْسَ) zem (yerme) lafzı olup talep içermemektedir.

1.2.2.2. Tereccî (لَعَلَّ)

Gerçekleşmesi beklenen bir şeyin ifade edilmesidir.²⁵⁶

Hûd sûresinin onikinci âyetinde;

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كُتُبٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

“Belki de sen (müşriklerin:) «Ona (gökten) bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi!» demelerinden ötürü sana vahyolunan âyetlerin bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır. (İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.”²⁵⁷

Tereccî edatı olan لَعَلَّ /lealle kullanılarak gayri talebi inşâ cümlesi kurulmuştur.

1.2.2.3. Yemin İçin Kullanılan Lafızlar

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ

“Andolsun, biz Nuh'u kavmine elçi gönderdik. Onlara: «Ben (dedi), sizin için apaçık bir uyarıcıyım.”²⁵⁸

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

²⁵⁵ Hûd: 11/99.

²⁵⁶ Suyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'an*, II, 222; A. Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, 250.

²⁵⁷ Hûd: 11/12.

²⁵⁸ Hûd: 11/25.

“Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjde getirdiler ve Selam (sana) dediler. O da: Size de selam dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.”²⁵⁹

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ

“Andolsun ki Musa'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun'a ve onun ileri gelenlerine gönderdik.”²⁶⁰

Yukarıdaki âyetlerde geçen وَلَقَدْ kelimesinde ل /lam kasem anlamında kullanılıp kurulan cümle gayri talebî olarak gelmiştir.

²⁵⁹ Hûd: 11/69.

²⁶⁰ Hûd: 11/96-97.

İKİNCİ BÖLÜM

İSNÂD, KASR, FASL-VASL VE MUSÂVÂT-ÎCAZ-İTNÂB AÇISINDAN HÛD SÛRESİ

2.1. MÛSNEDÛN İLEYH

Kendisine bir anlam, değerlendirme ve oluşun isnat edildiği cümle parçasıdır.²⁶¹ İsim ve fiil cümlelerinde “özne” olarak kullanılan kelimeler müsnedün ileyhtir. Aslında nahivcilerin kullanmış oldukları isim cümlesinde mübteda, fiil cümlesinde fail belâgat dilinde müsnedün ileyh durumundadır. Fail, naibi fail, mübteda, inne ve benzerlerinin ismi, kâne ve benzerlerinin ismi, zanne ve benzerlerinin birinci mefulleri müsnedün ileyh olarak kullanılan öğelerdir.²⁶² Müsnedün ileyh değişik şekillerde gelebilir. Duruma göre müsnedün ileyh zamir, alem, ismi mevsul, ismi işaret, elif-lam takısı ve izafetle marife gelebileceği gibi bazen nekre gelebilir. Ya da bazen zikredilip, hazfedilerek gelebileceği gibi takdim-tehirle de gelebilir.²⁶³ Bu durumların başlıcaları şunlardır:

2.1.1. Müsnedün İleyhin Zamir Olması

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Dönüşünüz ancak Allah'adır. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”²⁶⁴

Bu âyet-i kerimede müsnedün ileyh olan هُوَ o zamirinden önce ona ait olan اللَّهُ lafzı lafzen zikredildiğinden dolayı zamir olarak gelmiştir.

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ ۖ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۖ

“Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istemişse, öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz.”²⁶⁵

²⁶¹ Tîbî, 12.

²⁶² Sekkâki, 176; Besyûnî, 165.

²⁶³ Hâşimi, 99; ‘Atîk, 122; Suyûti, *Telhîsu'l-Miftâh*, 50; Akbaş, 55.

²⁶⁴ Hûd: 11/4.

²⁶⁵ Hûd: 11/34.

Zikredilen âyet-i kerimede müsnedün ileyh olan هُوَ olan zamir, öncesinde lafzen geçen “Allah” ismine aittir.²⁶⁶

2.1.2. Müsnedün İleyhin Alem/Özel İsim Olması

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كُتُبٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

“Belki de sen (müşriklerin:) «Ona (gökten) bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi!» demelerinden ötürü sana vahyolunan âyetlerin bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır. (İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.”²⁶⁷

Yukarıda ki âyet-i kerimede ﷲ /Lafzatullah lafzı müsnedün ileyh olarak gelmiştir. Bütün işleri düzenleyip takdir eden gerçek vekilin yalnızca Yüce Allah olduğu haber verilmektedir.²⁶⁸

2.1.3. Müsnedün İleyhin İsmi İşaret Olması

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُم مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

“Ancak (musibetlere) sabredip güzel iş yapanlar böyle değildir. İşte onlar için bir bağış ve bir büyük mükâfat vardır.”²⁶⁹

Âyet-i kerimede ismi işaret olan أُولَٰئِكَ tâzim için gelmiştir. Yani sabretmesini bilen Allah’ın rızasını kazanmak için güzel işler yapanlar için Rableri tarafından mükâfatların varlığı haber verilmektedir.²⁷⁰

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ

²⁶⁶ Bulut, 89.

²⁶⁷ Hûd: 11/12.

²⁶⁸ Kısa, 211.

²⁶⁹ Hûd: 11/11.

²⁷⁰ Kısa, 210.

“Rabbin tarafından (gelmiş) açık bir delile dayanan ve kendisini Rabbinden bir şahidin izlediği, ayrıca kendisinden önce, bir önder ve bir rahmet olarak Musa'nın Kitab'ı (elinde) bulunan kimse (inkârcılar gibi) midir? Çünkü bunlar ona (Kur'an'a) inanırlar.”²⁷¹

Âyetinde mana açısından fâil olan (أُولَئِكَ) ismi işareti fiilden önce mübteda olarak gelmiştir. Mâna açısından Kur'ân-ı Kerim'e ve önceki kitaplara inananların Kur'ân hakkında hiçbir şüphelerinin olmadığı tekitle ifade edilmiştir.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

“Kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim olabilir? Onlar (kıyamet gününde) Rablerine arz edilecekler, şahitler de: İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir, diyecekler. Bilin ki, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerinedir!”²⁷²

Mâna açısından fâil olan ismi işaret lafzı fiilden önce gelmiştir. Rabbimizin indirmediğini ona isnat eden veya indirdiğini kabul etmeyen kimselerin durumları tahkir edilerek haber verilmiştir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآخَبْتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir. Onlar orada ebedî kalırlar.”²⁷³

Âyet-i kerimede iman edip salih amel işleyen ve rablerine boyun eğenler yerine kullanılan (أُولَئِكَ) ismi işareti müsnedün ileyh olarak gelip müminleri tâzim vardır.

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ

“(Resûlüm!) İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret. Çünkü iyi sonuç (sabredip) sakınanlarındır.”²⁷⁴

²⁷¹ Hûd: 11/17.

²⁷² Hûd: 11/18.

²⁷³ Hûd: 11/23.

Allah Teâlâ'nın bu âyet-i kerimeden önce vermiş olduğu bilgilerden sonra bunların gayb bilgisi olduğunu haber verirken تِلْكَ ismi işaretiyle müsnedün ileyh olarak kullanılmıştır. Birçok cümleyle anlatılacak birşeyi kısaca anlatmak için ismi işaret gelmiştir.

2.1.4. Müsnedüm İleyhin İsmi Mevsul Olması

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآخَبْتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

*“İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir. Onlar orada ebedî kalırlar.”*²⁷⁵

Zikredilen âyet-i kerimede arkadan gelen habere işaret için ismi mevsul gelmiştir. Yani Yüce Allah'ın âyetlerine yürekten inanan güzel işler yapıp Rablerine boyun eğenlerin varacakları yerin cennet olacağı haber verilirken الذين ismi mevsul müsnedün ileyh olarak gelmiştir.

2.1.5. Müsnedün İleyhin İzafetle Marife Gelmesi

وَالِىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهِ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَعِفُّوهٓ ثُمَّ تَوَبُّوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ

*“Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. O sizi yerden (topraktan) yarattı. Ve sizi orada yaşattı. O halde O'ndan mağfiret isteyin; sonra da O'na tevbe edin. Çünkü Rabbim (kullarına) çok yakındır, (dualarını) kabul edendir.”*²⁷⁶

Âyet-i kerimede إِنَّ'nin ismi olan رَبِّ kelimesine mütekellim yası (ي) birleşerek marife olmuştur. Böylece innenin ismi muzaf muzafun ileyh tâzim olarak gelip müsnedün ileyh olmuştur.

²⁷⁴ Hûd: 11/49.

²⁷⁵ Hûd: 11/23.

²⁷⁶ Hûd: 11/61.

2.1.6. Müsnedün İleyh Sonrasında Fasl Zamirinin Gelmesi

لَا جَزَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْأَخْسَرُونَ

“Şüphesiz bunlar ahirette en çok ziyana uğrayanlardır.”²⁷⁷

Zikredilen âyet-i kerimede hem müsnedün ileyh hem de müsned marife olduğu için tahsis vardır. Fasl zamirinin gelmesiyle bu tahsis tekit edilmiştir. Müsned (Ziyana uğrayanlar), müsnedün ileyhe (Kâfirlere) tahsis yapılmak suretiyle asıl kâfirlerin hüsrana uğrayacağı haber verilmektedir.²⁷⁸

2.1.7. Müsnedün İleyhin Nekre Gelmesi

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِّنْ مَّعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Denildi ki: Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve bereketlerle (gemiden) in! Kendilerini (dünyada) faydalandıracağımız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır.”²⁷⁹

Âyet-i kerime de اُمَمٌ/ümmetler kelimesi nekre olup çokluk ifade etmek için gelmiş olup müsnedün ileyh olarak öne alınmıştır.

2.1.8. Müsnedün İleyhin Hazfedilmesi

الرَّكِتَابُ أَحْكَمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلْتُ مِنْ لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ

“Elif. Lâ. Râ. (Bu sana indirilen), hikmet sahibi (ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.”²⁸⁰

Bu âyet-i kerimede kitap; güzel vasıflarla vasıflanmıştır. Bu nedenle de fiiller meçhul gelmiş, müsnedün ileyhler hazfedilmiştir.²⁸¹

²⁷⁷ Hûd: 11/22.

²⁷⁸ Bulut, 101.

²⁷⁹ Hûd: 11/48.

²⁸⁰ Hûd: 11/1.

²⁸¹ Karamolaoğlu, 167.

2.1.9. Müsnedün İleyhin Zikredilmesi

أُولَئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضَاعِفُ لَهُمْ الْعَذَابُ ۖ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ أُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

“Onlar yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakabilecek değillerdir. Onların Allah'tan başka sığınabilecekleri bir yardımcısı da yoktur. Azap onlar için kat kat artırılacaktır. Çünkü onlar (gerçekleri) işitmeğe tahammül edemiyorlar, hem de görmüyorlardı. İşte bunlar, kendilerini ziyana uğratan kimselerdir. Uydurmakta oldukları şeyler de kendilerini yüz üstü bırakıp kaybolup gitmiştir.”²⁸²

Yukarıda zikredilen âyet-i kerimelerde zalimlerle alakalı daha fazla izah için ismi işaretlerin zikredildiği görülmektedir.

2.1.10. Müsnedün İleyhin Takdîmi (Başta Gelmesi)

وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ ۚ عَطَاءٌ غَيْرٌ مَجْدُودٍ

“Mutlu olanlara gelince, gökler ve yerler durdukça içinde ebedi kalmak üzere cennettedirler. Ancak Rabbinin dilemesi başka. Bu onlara ardı kesilmez bir lütf olarak verilmiştir.”²⁸³

Zikredilen âyet-i kerime de küfürden uzak olarak iman üzere ölenlerin sonsuz nimetler içerisinde olacakları haber verilmektedir. Cennete gireceklerin ancak mutlu olanlar olduğu için müsnedün ileyh öne alınmıştır.²⁸⁴

2.1.11. Müsnedün İleyhin Tehiri (Sonda Gelmesi)

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

“Göklerin ve yerin gaybını bilmek Allah'a mahsustur. Bütün işler ona döndürülür. Öyle ise ona kulluk et ve ona tevekkül et. Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir.”²⁸⁵

²⁸² Hûd: 20-21.

²⁸³ Hûd: 11/108.

²⁸⁴ Hererî, II, 253.

²⁸⁵ Hûd:11/123.

Zikredilen âyet-i kerimede müsnedün ileyhinin, müsne de tahsisî söz konusu olduğu için müsnedün ileyh olan *اعْيَبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ* / *Göklerin ve yerin gaybını bilmek*, müsnedden (الله) sonra gelmiş, göklerin ve yerin gaybını bilmek Yüce Allah'a tahsis edilmiştir.

2.2. MÜSNED

Müsne, nisbet edilen kelimedir. Kendisiyle müsneün ileyh üzerine hüküm verilen unsurdur.²⁸⁶ Fiil cümlesinde fiil, isim cümlesinde bazen bir fiil, bazen bir isim müsne olabilmektedir. Tam fiil, mübtedanın haberi, inne ve benzerlerinin haberi, kane ve benzerlerinin haberi, zanne ve benzerlerinin ikinci mef'ulleri müsne olarak kullanılan öğelerdendir.²⁸⁷ Müsne de müsneün ileyh gibi farklı şekillerde gelebilir. Bazen zikredilip hazfedilebilir. Bazen takdim-tehir olabilir. Bazen de marife ve nekre olabileceği gibi isim ve fiilde olabilir.²⁸⁸

Bu durumların başlıcaları şöyledir.²⁸⁹

2.2.1. Müsnein Zikredilmesi

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

*“İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbiniz olan Allah'a dayandım ayrıca صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ / dosdoğru bir yol üzerindedir.”*²⁹⁰

Âyet-i kerimesin de müsne olan innenin haberi *إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ* / hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah'a dayandım ayrıca *صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ* / dosdoğru bir yol üzerindedir cümleleri müsne olarak zikredilmiştir.

²⁸⁶ Sekkâki, 205; A. Cüneyt Eren-M. Vecih Uzunoglu, 189.

²⁸⁷ Akbaş, 24.

²⁸⁸ Sekkâki, 205; Kazvîni, 75; Hâşimi, 131; Bulut, 103.

²⁸⁹ Tîbi, 30.

²⁹⁰ Hûd: 11/56.

2.2.2. Müsnedin Hazfedilmesi

كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا إِنَّ تَمُودًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِّتَمُودَ

“Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Biliniz ki Semûd kavmi Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Semûd kavmi Allah'ın rahmetinden uzaklaştı.”²⁹¹

Zikredilen âyet-i kerimede بُعْدًا kelimesi mefulü mutlak olup بَعَدَ fiili mahzuftur. Müsnede işaret eden karine olduğundan dolayı müsned hazfedilmiştir.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

“Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrahim'e müjde getirdiler ve: Selam (sana) dediler. O da: «(Size de)selam» dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.”²⁹²

İbrahim'in (a.s) yanına gelen melekler ona selam vermişler, o da onların selamını almıştır. Âyet-i kerimede müsnedün ileyh سَلَام kelimesinin müsnedi olan عَلَيْكُمْ/üzerinize olsun kelimesi önünde قَالُوا سَلَامًا (Selam sana dediler) müsnede delalet eden bir cümle olduğundan dolayı hazfedilmiştir.

2.2.3. Müsnedin Fiil Olması

وَالِى تَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَعِفُّوه ثُمَّ تَوَبُّوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ

“Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. O sizi yerden (topraktan) yarattı. Ve sizi orada yaşattı. O halde O'ndan mağfiret isteyin; sonra da O'na tevbe edin. Çünkü Rabbim (kullarına) çok yakındır, (dualarını) kabul edendir.”²⁹³

²⁹¹ Hûd: 11/68.

²⁹² Hûd: 11/69.

²⁹³ Hûd: 11/61.

Âyet-i kerimede müsned olan اَنْشَأَكُمْ / sizi yarattı اِسْتَعْمَرَكُمْ / sizi yaşattı cümleleri fiil olarak gelmiştir. Yani yaratıp yaşatanın sadece Yüce Allah olduğu haber verilirken müsnedler isim değil, fiil olarak gelmiştir.²⁹⁴

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ

“Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları (çekip) ateşe götürecektir. Varacakları yer ne kötü yerdir!”²⁹⁵

Zikredilen âyette يَقْدُمُ/önüne düşecek ve اَوْرَدَ/götürecek cümlelerinde fiiller müsned olarak gelmiştir. Firavun, sürüsünü suya götüren bir çoban gibi kavmine önderlik edip onları su kaynağına götüreceği yerde alevli bir uçurumun kenarına getirmesi yerilerek haber verilmiştir.²⁹⁶

2.2.4. Müsnedin Mamullerle Sınırlandırılması

وَلَعِنَ اَحْزَنًا عَنْهُمْ الْعَذَابُ اِلَى اُمَّةٍ مَّعْدُوْدَةٍ لِّيَقُولُ مَا يَخِيسُهُ اِلَّا يَوْمَ يَاتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ

وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤْنَ

“Andolsun, eğer biz onlardan azabı sayılı bir süreye kadar ertelese, mutlaka Onun gelmesini engelleyen nedir?» derler. Bilesiniz ki, kendilerine azap geldiği gün, bir daha onlardan uzaklaştırılacak değildir. Ve alay etmekte oldukları şey, onları çepeçevre kuşatacaktır.”²⁹⁷

Âyet-i kerimede müsned olan اَحْزَنًا/ erteleme fiili, اُمَّةٍ مَّعْدُوْدَةٍ “belli bir süreyle” denilerek sınırlandırılmıştır. Yani kâfirlerin isyanlarından dolayı onları derhal helak etmeyip hak ettikleri azabı belli bir zamana kadar diyerek fiil sınırlandırılmıştır.

2.2.5. Müsnedin Şartla Sınırlandırılması

فَالَّذِي يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا اَنَّهَا اَنْزَلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُونَ

²⁹⁴ İbn Âşûr, XII, 108.

²⁹⁵ Hûd: 11/98.

²⁹⁶ Kısa, 220.

²⁹⁷ Hûd: 11/8.

“Eğer (onlar) size cevap veremiyorlarsa, bilin ki, o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka tanrı yoktur. Artık siz müslüman oluyor musunuz?”²⁹⁸

Zikredilen âyet-i kerimede müsned olan يَسْتَجِيبُوا / لَمْ fiili أَنَّ in şart edatıyla sınırlandırılmıştır.

2.2.6. Müsnedin İsim Olması

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

“Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır!”²⁹⁹

Âyet-i kerimede müsned olan مُعْرِضُونَ boğulacaklar kelimesi isim olarak gelmiştir.

قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

“(Melekler) dediler ki: Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur.”³⁰⁰

Melekler Allah Teâlâ hakkında bilgi verirken onun sıfatlarından haber veriyorlar. Âyet-i kerimede حَمِيدٌ/övülmeye layık olması ve مَجِيدٌ/ iyiliği boldur kelimeleri müsned olup isim olarak gelmiştir.

2.2.7. Müsnedin Başta Gelmesi

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُم مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

“Ancak (musibetlere) sabredip güzel iş yapanlar böyle değildir. İşte onlar için bir bağış ve bir büyük mükâfat vardır.”³⁰¹

²⁹⁸ Hûd: 11/14.

²⁹⁹ Hûd: 11/37.

³⁰⁰ Hûd: 11/73.

³⁰¹ Hûd: 11/11.

Zikredilen âyet-i kerimede sabredip salih amel işleyenler için bağışlanmanın olduğu haber verilirken müsned olan هُمْ zamiri, müsnedün ileyh olan مَغْفِرَةٌ kelimesinden önce gelerek tahsis yapılmıştır.

وَاللَّهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ط وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

“Göklerin ve yerin gaybını bilmek Allah'a mahsustur. Bütün işler ona döndürülür. Öyle ise ona kulluk et ve ona tevekkül et. Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir.”³⁰²

Yukarıda ki âyette göklerin ve yerin gaybını yalnız Yüce Allah’ın bileceği haber verilerek tahsis yapılmıştır. Müsned olan لَهُ lafzı başa geçmiştir.

2.2.8. Müsnedin Sonra Gelmesi

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِخَفِيضٍ

“Eğer mümin iseniz Allah’ın (helâlinden) bıraktığı (kâr) sizin için daha hayırlıdır. Ben üzerinize bir bekçi değilim.”³⁰³

Müsned de aslolan sonda gelmek olduğundan âyet-i kerimede müsned خَيْرٌ lafzı müsnedün ileyh بَقِيَّتُ اللَّهِ lafzından müsned olan بِخَفِيضٍ kelimesi müsnedün ileyh olan أَنَا kelimesinden sonra gelmiştir.

2.3. KASR

Kasr sözlükte “hapsetmek” veya “tahsis etmek”³⁰⁴ manalarına gelir. Kasr terim anlamıysa; Bir ifade içerisinde bir kelime veya kelime grubunun diğer bir kelime veya kelime grubu üzerine özel yolla tahsis edilmesidir.³⁰⁵ Tahsis edilene maksûr, başka bir şeyin kendisine tahsis edilmesine maksûrun aleyh denir. لَا فَتَى إِلَّا عَلِيٌّ / “Ali’den başka genç yoktur.” Bu örnekte gençlik vasfı Ali’ye tahsis edilmiştir. فَتَى/gençlik maksur, عَلِيٌّ /Ali maksurun aleyhdir.

³⁰² Hûd: 11/123.

³⁰³ Hûd: 11/86.

³⁰⁴ Zebîdî, XI, 421; Fîrûzâbâdî, 595.

³⁰⁵ Bulut, 127; Ali el-Cârim, Mustafa Emin, 180.

Kasr bir takım yollarla yapılır. Bu yollar ise şöyledir:

2.3.1 İnnemâ (إِنَّمَا)

إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

“(İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekîldir.”³⁰⁶

Rasulullah (s.a.s)’ı müşriklerin yalanlama ve alaya almalarına karşılık Yüce Allah Hz. Peygamberin sadece bir uyarıcı olduğunu bildirmektedir. Görevinin müşrikleri zorla islamlaştırma gibi bir zorunluluğu olmadığı *innemâ* kasır edatıyla vurgulanarak tekitli bir şekilde ifade etmiştir.

قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ

“(Nuh) dedi ki: «Onu size ancak dilerse Allah getirir. Ve siz (Allah’ı) âciz bırakacak değilsiniz.»³⁰⁷

Nuh’un (a.s) yıllarca kavmini tevhit inancına çağırmasına rağmen kavmi iman etmemiş aksine alaylarına, zorbalıklarına devam etmişler ve kendilerine vaad olunan azabın gelmesini hemen istemişlerdir. Nuh (a.s) da kendisinin ancak bir uyarıcı olduğunu, istenilen azabı Yüce Allah’ın getireceği *innemâ* edatıyla vurgulanmıştır.

2.3.2. Nefy ve İstisna

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

“Yeryüzünde yürüyen her canlının rızıkı, yalnızca Allah’ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. (Bunların) hepsi açık bir kitapta (levh-i mahfuz’da) dır.”³⁰⁸

³⁰⁶ Hûd: 11/12.

³⁰⁷ Hûd: 11/33

³⁰⁸ Hûd: 11/6.

Yukarıda ki âyette yeryüzünde bütün canlıların rızıklarının sadece Yüce Allah’a ait olduğu kasr edatlarından olan مَا/mâ ve لَا/illâ ile vurgulanarak cümle tekit edilmiştir.

Maksur: دَابَّةٌ Maksurun aleyh: الله lafzıdır.

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحِطَّ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“İşte onlar, ahirette kendileri için ateşten başka hiçbir şeyleri olmayan kimselerdir; (dünyada) yaptıkları da boşa gitmiştir; yapmakta oldukları şeyler (zaten) bâtıldır.”³⁰⁹

Âyet-i kerimesinde لَيْسَ ve لَا edatlarıyla kasr yapılmış هُمْ maksur, النَّارُ maksurun aleyh olup kasr edatlarıyla cümle tekit edilmiştir.

أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ

“Allah'tan başkasına tapmayın! Ben, size (gelecek) elem verici bir günün azabından korkuyorum.”³¹⁰

Âyetinde nefiy manasına gelen لَا ve لَا edatlarıyla kasr yapılmış لَا تَعْبُدُوا/kulluk yapmayın maksur, الله lafzıda maksurun aleyh olup kulluğun yalnız Yüce Allah’a olacağı vurgulanmıştır.

وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدٍ الَّذِينَ آمَنُوا لَأَتَمَنَّوْا لَهُمْ وَلَكُمْ آيَاتِي أَنْتُمْ قَوْمٌ بِجَهَلُونَ

“Ey kavmim! Allah’ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah’a aittir. Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum.”³¹¹

Âyet-i celilesinde nefiy masında olan إِنْ ve لَا edatlarıyla kasr yapılmıştır. أَجْرِي /ücret istemiyorum maksur, عَلَى/Yüce Allah maksurun aleyh olup manaya kattığı

³⁰⁹ Hûd: 11/16.

³¹⁰ Hûd: 11/26.

³¹¹ Hûd: 11/29.

anlam ise benim yaptığım bu tebliğ karşılında mükafatımı ancak rabbim verir denilmektedir.

وَالِى عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ إِنَّكُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ

“Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; O'ndan başka tanrınız yoktur; siz sadece uydurmaktasınız.”³¹²

Zikredilen âyet-i kerimede Hûd (a.s) Ad kavmine tevhid inancını anlatmıştır. Ancak kavmi Yüce Allah'ın ayetlerini inkâr edip, ortak koşarak sadece iftira ettikleri ُ/în ve ِللَّا edatları kullanılarak vurgulu şekilde ifade edilmiştir.

2.3.3. Atıf

َ ile yapılan atıfta atfedilen kısmın cümle olmaması, kendinden önce olumlu bir cümle geçmesi gerekir. لَ ve لَکِن den önce bir olumsuzluk geçmeli ve atfedilen ögenin cümle olmaması gerekir.³¹³

Hûd sûresinde atıf yoluyla kasr edatı bulunamamıştır.

2.3.4. Takdim

Takdim bir sebepten dolayı cümle dizimindeki bir kelimenin diğer bir kelimedenden önce getirilmesidir.³¹⁴

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Dönüşünüz yalnız Allah'adır. O, her şeye kadirdir.”³¹⁵

Âyet-i kerimede (إِلَى اللَّهِ) müsned, (مَرْجِعُكُمْ) müsnedün ileyhle takdim tehir olarak kasr yapılmıştır. Yani siz dünya hayatında farklı yollara gitseniz de sonuç olarak varacağınız yer Yüce Allah'ın huzurudur.

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

³¹² Hûd: 11/50.

³¹³ Akbaş, 78.

³¹⁴ A.Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, 215.

³¹⁵ Hûd: 11/4.

“Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. (Çünkü) O sizin Rabbinizdir. Ve (nihayet) O'na döndürüleceksiniz.”³¹⁶

İlahi yasalara göre, bir toplum kendini değiştirmede müddetçe Yüce Allah onları değiştirmez. Kâinatı yaratan, yönlendiren, kanunları koyan Allah'tır. Nuh (a.s) da kavmine öğüt verirken kavmine kendisinin sadece bir uyarıcı olduğunu bütün işlerin Allah Teâlâ'nın elinde olduğunu ve dönüşün yalnız ona olacağını bildirmiştir.³¹⁷ Âyet-i kerimede **إِلَيْهِ** kelimesinde kasır yapılmıştır.

وَاللَّهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

“Göklerin ve yerin gizlisi (gaybı) yalnız Allah'a aittir. Her iş O'na döndürülür. Öyleyse O'na kulluk et ve O'na güvenip dayan! Rabbin yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”³¹⁸

Zikredilen âyet-i kerimede **إِلَيْهِ** kelimesi **يُرْجَعُ** kelimesinin mefulüdür. Nahiv kurallarına göre meful fiil ve failden sonra gelmesi gerekir. Yalnız âyet-i kerimede meful öne geçerek kasır yapılmıştır. Yüce Allah'ın rızasına veya gazabına ulaştıran tüm işlerin yalnız ona döndürüleceği haber verilmiştir.³¹⁹

2.4. FASL VASL

Fasl, sözlükte; ayırmak, uzaklaştırmak, terk etmek, iki şeyin arasındaki bağı sona erdirmek gibi anlamlara gelir.³²⁰ Terim olarak ise; Ardarda gelen cümleler arasında herhangi bir atıf harfî ya da bağlaç kullanmaksızın iki cümleyi ayrı ayrı zikretmektir.³²¹ “Yağmur yağdı. Şemsiyeni al” örneğinde olduğu gibi.³²²

Belâgat âlimleri cümleler arasında ki faslın birkaç şekilde gelebileceğini haber vermektedirler.³²³

³¹⁶ Hûd: 11/34.

³¹⁷ Kısa, 214.

³¹⁸ Hûd: 11/123.

³¹⁹ Hererî, XIII, 278.

³²⁰ Bollelli, 333; A. Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, 61.

³²¹ Kazvînî, 119; Suyûtî, *Telhîsu'l Miftâh*, 182; Ali el- Cârîm, Mustafa Emîn, 191.

³²² Mâyû, 209.

³²³ Hâşîmi, 183.

2.4.1. Kemâl-i İttisâl

İki cümlemin hem lafız hem mâna veya sadece mâna açısından birbirlerine uyum sağlamasıdır. Bu uygunluk ise ikinci cümlemin birinci cümleye tekit, bedel ve atfı beyan olmasıyla gerçekleşir.³²⁴

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ

“Gerçek şu ki biz Nûh’u kavmine elçi olarak gönderdik; şöyle dedi: “Allah’tan başkasına tapmayın!” diye size gönderilmiş açık bir uyarıcıyım. Doğrusu ben, başınıza gelecek can yakıcı bir günün azâbından korkuyorum dedi.”³²⁵

Zikredilen âyet-i kerimede *لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ* / “Allah’tan başkasına tapmayın!” cümlesi önceki âyette geçen *نَذِيرٌ* / “uyarıcı” kelimesinin bedelidir. Bu nedenle önceki âyete atıf harfiyle bağlanmamıştır. Bedel yoluyla kavmine uyarıcı olarak gönderilen Hz. Nuh’un sadece Allah’a kulluğa çağırdığı açıklanmıştır.³²⁶ Bu âyetlerde kemâl-i İttisâl vardır.

2.4.2. Şibh-i Kemâl-i İttisâl

Peş peşe gelen cümlelerden ikinci cümlemin birinci cümlede geçen takdiri bir soruya cevap olarak gelmesine şibhi kemâli ittisâl denir.³²⁷

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

“Allah, “Ey Nûh! O asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O halde hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi.”³²⁸

Yukarıda ki âyette *إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ* “Ey Nûh! O senin ailenden değildir.” cümlesi çocuğum olduğu halde nasıl ailemden değildir? sorusunu akla getirmiştir. *إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ*

³²⁴ Kazvînî, 120; ‘Atîk, 161.

³²⁵ Hûd: 11/25-26.

³²⁶ Neseffî, II, 54.

³²⁷ Hâşimi, 184; ‘Atîk, 161.

³²⁸ Hûd: 11/46.

“Çünkü onun yaptığı iyi olmayan bir iştir.” cümlesi ise akla gelen bu soruya cevap olarak gelmiştir. İkinci cümle birinci cümlelerin içerdiği soruya cevap olduğundan dolayı şibhi kemâli ittisâl kullanılmıştır.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

“Elçilerimiz İbrâhim’e müjdeyi getirip selâm vermişlerdi. O da “selâm” dedi, çok geçmeden (konuklarına) kızartılmış bir buzağı getirdi.”³²⁹

Zikredilen âyet-i kerimede قَال سَلَامٌ / “O da selâm dedi” cümlesi “Melekler selâm verince İbrahim ne dedi?” şeklinde takdire bir sorunun cevabı mahiyetindedir.³³⁰ Bundan dolayı şibh-i kemâli ittisâl vardır.³³¹

2.4.3. Kemâl-i İnkıtâ

İki cümleden birinin lafız ve mânâ yönüyle haberî, diğerinin inşâ veya iki cümlelerin lafız yönünden haberî, mânâ yönünden birinin haberî, diğerinin inşâ cümlesi olarak gelmesidir.³³²

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ

“Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır.”³³³

Zikredilen âyet-i kerimede وَاصْنَعِ /gemiyi yap emriyle başlayan cümle inşâ cümlesi olarak gelmiştir. Ancak âyetin son kısmı إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ / Onlar suda boğulacak cümlesi haberî cümle olarak gelmiştir. Âyetin baş tarafı inşâ cümlesi olarak gelmişken son cümle haber cümlesi geldiğinden dolayı kemâl-i inkıtâ vardır.

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ

“(Ey Muhammed!) Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.”³³⁴

³²⁹ Hûd: 11/69.

³³⁰ Suyûtî, *Telhîsu 'l-Miftâh*, 195; Bulut, 140.

³³¹ Bulut, 140.

³³² Hâşimi, 184; 'Atîk, 165; Bulut, 140-141; Akbaş, 83.

³³³ Hûd: 11/37.

Yukarıda ki âyet-i kerimede *وَأَقِمِ الصَّلَاةَ* / *namaz kıl* emriyle başlayan cümle inşâ cümlesidir. *لَإِنَّ الْحَسَنَاتِ* / *Çünkü iyilikler* ile başlayan cümle ise haber cümlesi olup bu iki cümle atıf harfiyle bağlanmadığından dolayı kemâl-i inkıtâ vardır.

2.4.4. Vasl

Sözlükte ulaştırmak, birleştirmek, eklemek anlamlarına gelirken terim olarak ise; Aralarında bir alaka olduğu veya karışıklıktan, yanlış anlaşılardan emin olunduğu için cümlelerden birinin diğeri üzere atfedilmesine vasl denir.³³⁵ Diğer edat harflerini kullanmaksızın sadece (و) harfini kullanarak cümlelerin başka bir cümleye bağlamaktır.³³⁶ Çünkü diğer atıf edatlarının kullanımında zorluk görülmez.³³⁷ Belâgat âlimleri sıfatlar arasında bir zıtlık bulunduğunda atıf yapılmasının gerekli olduğunu söylerler.³³⁸

Cümlelerin birbirine (و) ile vaslı üç sebeple olur:

- a) İki cümle irap bakımından ortak olduğunda ikinci cümle birinci cümle üzerine atfedilir.³³⁹

قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِمْ مُتَعَتْرِيَاتٍ وَأَدْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“De ki: “Eğer doğru söylüyorsanız Allah’tan başka çağırabildiğiniz herkesi yardıma çağırın da, siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin!”³⁴⁰

Zikredilen âyette *قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُتَعَتْرِيَاتٍ* / “siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin” cümlesi *أَدْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ* / “Eğer doğru söylüyorsanız Allah’tan başka çağırabildiğiniz herkesi yardıma çağırın” cümleleri *قُلْ* / kul fiilinin mefulüdürler. Bu iki cümlelerin irabda mahalli nasb olup (و) harfiyle atfedilerek vasl yapılmıştır.

الَّذِينَ يَصْنُدُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

³³⁴ Hûd: 11/114.

³³⁵ Hâşimi, 185; Mâyû, 210; Bulut, 142,

³³⁶ Akbaş, 80.

³³⁷ Bulut, 142.

³³⁸ Mâyû, 213.

³³⁹ Sekkâkî, 271; Teftezânî, *Muhtasaru’l-Meânî*, 130.

³⁴⁰ Hûd: 11/13.

“O zalimler, Allah yolundan alıkoyan ve onu eğri göstermeye çalışanlardır; âhireti inkâr edenler de işte bunlardır.”³⁴¹

Bu âyette *يَبْغُونَهَا* / “çalışanlar” cümlesi, mübteda olan *الَّذِينَ* kelimesinin haberine yani *يَصُدُّونَ* / alıkoyan cümlesine atfedilerek aynı irabı almıştır. Her iki cümlede aynı mahalde olup (و) harfiyle cümleler atfedilerek vasl yapılmıştır.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَن خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ

“İşte bunda, âhîret azabından korkanlar için elbette bir ibret vardır. O gün bütün insanların bir araya toplandığı gündür ve o gün olup bitenin gözle görüldüğü bir gündür.”³⁴²

Bu âyet-i kerimede *يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ* / “O gün bütün insanların bir araya toplandığı gündür” cümlesi *يَوْمٌ مَّشْهُودٌ* / “o gün olup bitenin gözle görüldüğü bir gündür” cümlesi üzerine atfedilmiştir. Her iki cümle de ihbârî cümledir. (و) harfiyle atfedilerek cümleler vasledilmiştir.

b) İki cümlelerin lafzen ve mânen haberî veya inşâî cümle olma bakımından ittîfak etmesidir.³⁴³

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَن يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا

اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

“Size, ‘Allah’ın hazineleri benim yanımdadır’ demiyorum, gaybı da bilmem, melek olduğumu da söylemiyorum. Sizin hor gördüğünüz kimseler için, ‘Allah onlara faydalı şeyler vermeyecektir’ diyemem. Onların içlerinde olan şeyi Allah daha iyi bilir. Bunları yaparsam gerçekten zalimlerden olurum!”³⁴⁴

Bu âyet-i kerimede *لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ* “Size, Allah’ın hazineleri benim yanımdadır demiyorum”, *لَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ* / “Gaybı da bilmem”, *لَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ* “Melek olduğumu

³⁴¹ Hûd: 11/19.

³⁴² Hûd: 11/103.

³⁴³ ‘Atîk, 168.

³⁴⁴ Hûd: 11/31.

da söylemiyorum”, وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا, “Sizin hor gördüğünüz kimseler için, Allah onlara faydalı şeyler vermeyecektir diyemem” cümleleri hem lafız hem mana yönüyle ihbârî cümle olarak gelip (و) harfiyle vasıl yapılmıştır.

وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

“Ey kavmim! Ölçüyü, tartıyı adaletle tam yapın; insanların mallarının değerini düşürmeyin, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.”³⁴⁵

Âyetinde لَا تَبْخَسُوا “Değerini düşürmeyin”, لَا تَعْتُوا “Bozgunculuk çıkarmayın” cümleleri lafız ve mana bakımından inşâî cümle olup (و) atıf harfiyle vasıl yapılmıştır.

c) İki cümlelerin haber ve inşâ olma bakımından lafzen ihtilaf olmakla birlikte mânâ yönüyle ittifak olmasıdır.³⁴⁶

قَالَ إِنِّي أَشْهَدُ اللَّهَ وَأَشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ

“Hûd dedi ki: “Ben Allah’ı şahit tutuyorum; siz de şahit olun ki sizin Allah’ı bırakıp da O’na ortak koştuklarınızdan uzağım.”³⁴⁷

Burada أَشْهَدُ “şahit tutuyorum” fiili hem lafzen hem de mânâ yönünden haberî; أَشْهَدُوا “şahit olun” fiili ise lafzen inşâ, ancak mânâ yönünden haberîdir. Yani ikinci cümle وَأَشْهَدُكُمْ “Sizi de şahit tutuyorum.” anlamına gelir. Bu cümlelerden biri ihbarî diğeri inşâ cümle olmakla birlikte mânâ yönüyle ittifak vardır.³⁴⁸

2.5. MUSÂVÂT

Musâvât sözlükte (سَاوَى) kelimesinin masdarı olup eşit olma, denk olma anlamlarına gelmektedir.³⁴⁹ İstılahta ise kastedilen bir mânâyı, kendisine eşit miktarda

³⁴⁵ Hûd: 11/85.

³⁴⁶ Atîk, 169.

³⁴⁷ Hûd: 11/54.

³⁴⁸ Ali Bulut, 144.

³⁴⁹ Hâşimî, 195; A.Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, 181; Akbaş, 96.

kelimeyle ifade etmektir. Yani kelime ve anlamın hiçbirisi diğerinden fazla olmadan gelmesidir.³⁵⁰

وَآخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ

“Zulmedenleri o korkunç uğultulu ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar.”³⁵¹

Zikredilen âyet-i kerimede lafız ile mânâ eşit miktarda gelip ne fazla ne de eksik söz söylenmediğinden dolayı musâvât yapılmıştır.

2.6. ÎCÂZ

Sözlükte (اَوْجَزَ) fiilin masdarı olup³⁵² sözü kısaltmak, az sözle çok mânâ ifade etmek, kısa cümleyle anlaşılır bir ifade kullanmak, özetlemek anlamlarına gelir.³⁵³ Terim olarak ise; Kastedilen anlamın açık olmasına riayet edilmesiyle birlikte mütekellimin birçok anlamı az lafızla ifade etmesidir.³⁵⁴

Îcâz, îcâz-ı kısar ve îcâz-ı hazf olmak üzere ikiye ayrılır.³⁵⁵

2.6.1. Îcâz-ı Kısar

Herhangi bir hazfin yapılmadığı îcâzdır.³⁵⁶ Mütekellim cümleden cümlenin herhangi bir unsurunu hazfetmeden (çıkarmadan) cümlede veya sözde çok manayı ifade eden kısa lafızları kullanarak istediği manayı ifade etmesine îcâz-ı kısar denir.³⁵⁷

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَّمَاءُ أَفْلَعِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَفُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

“(Sonra) “Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de tut!” denildi. Su çekildi; hüküm yerini buldu; gemi Cûdî’nin üzerine oturdu; “Zalimlerin topunun canı cehenneme!” denildi.”³⁵⁸

³⁵⁰ Ali el-Cârim Mustafa Emin, 200.

³⁵¹ Hûd: 11/67.

³⁵² Fîrûzâbâdî, XV, 679; Hâşimî, 195.

³⁵³ Bolelli, 357.

³⁵⁴ Kazvînî, 143; Sekkâkî, 277.

³⁵⁵ Mâyû, 219, Bulut, 149.

³⁵⁶ Suyûtî, *Telhîsu'l Miiftâh*, 227.

³⁵⁷ Suyûtî, *el-İtkan fî ulûmi 'l-Kur'an*, II, 146; Ali el-Cârim, Mustafa Emin, 200; Akbaş, 96.

Zikredilen âyet-i kerimede Nuh tufanıyla alakalı Yüce Allah emrediyor, nehyediyor, sesleniyor, haber veriyor, helak ediyor, cennetle müjdeleyip cehennemle uyarıyor ve önceki kavimlerin helaklerini haber veriyor. Şayet bu âyetin içerdiği kelimelerde ki güzellikler îcâz ve beyan yönüyle açıklanacak olsaydı kalemelerin mürekkepleri biterdi.³⁵⁹

2.6.2. Îcâz-ı Hazf

Lafzî veya manevî bir karinenin varlığından dolayı anlamı bozmayacak şekilde ibarede bulunan kelime ve cümlelerden bir veya birkaçını hazfetmek suretiyle îcâz-ı hazf yapılır.³⁶⁰

Îcâz-ı hazf de kelimenin veya cümlelerin bir parçası veyahut cümle hazfedilir.³⁶¹ Cümlelerin bir parçasının hazfedilmesi muzaf, muzaf'un ileyh, mevsuf, sıfat, yemin cümlesi, şart ve cevap cümleleri hazfedilerek yapılır.³⁶²

وَلَئِنْ أَخْرْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤْنَ

“Andolsun, eğer biz onlardan azabı belirli bir süreye kadar ertelese de mutlaka, “Onu engelleyen nedir?” derler. Bilesiniz ki onlara azap geldiği gün artık ondan kurtulmaları mümkün değildir. Alay etmekte oldukları şey kendilerini çepeçevre kuşatacaktır.”³⁶³

Zikredilen âyet-i kerimede الْعَذَاب kelimesinin muzafun ileyhi hazfedilerek îcâz-ı hazfe gidilmiştir. Cümleye takdiren kelime eklediğimizde الْعَذَابُ الْآخِرَةُ / âhiret azabı veya يَوْمَ بَدْرٍ عَذَابٍ / Bedir savaşı gününün azabının onlardan belirli bir zamana kadar ertelendiği haber verilerek îcâz-ı hazf yapılmıştır.³⁶⁴

³⁵⁸ Hûd: 11/44.

³⁵⁹ Suyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, II, 148; Karamollaoğlu, 376.

³⁶⁰ Suyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, II, 153; Ali el-Cârim, Mustafa Emin, 200; Akbaş, 97.

³⁶¹ Besyûnî, 495.

³⁶² Hâşîmi, 199, 'Atîk, 179.

³⁶³ Hûd: 11/8.

³⁶⁴ Neseî, II, 48.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَيْنَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا يُجْرِمُونَ

" (Ey Muhammed!) Yoksa "Onu (Kur'an'ı) kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer onu uydurmuşsam, suçum bana âittir. Ben de sizin işlemekte olduğunuz suçlardan uzağım."³⁶⁵

Âyet-i Kerîmede îcâz-ı hazfe gidilmiştir. إِجْرَامِي / “suç” kelimesinin muzafı hazfedilmiştir. Cümlelin asıl kurulumu ise عَاقِبَةُ إِجْرَامِي/suçumun cezasıdır. Yâni suçumun cezası, sonucu bana ait anlamına gelmektedir.³⁶⁶

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ

“Andolsun, elçilerimiz (melekler), İbrahim'e müjde getirip "Selâm sana!" dediler. O, "Size de selâm" dedi ve kızartılmış bir buzağı getirmekte gecikmedi.”³⁶⁷

Zikredilen âyet-i kerimede سَلَامًا idadesinin aslı نُسَلِّمُ şeklindedir. سَلَامٌ ifadesinin takdiri ise سَلَامٌ عَلَيْكُمْ şeklindedir. Bu âyette mahzuf kelimeleri gösteren bir karine bulunduğundan dolayı cümlede hazfe gidilmiştir.

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ

“Zulme sapmış memleketlerin halkını yakaladığında, Rabbinin yakalaması işte böyledir! Şüphesiz onun yakalaması can yakıcı ve şiddetlidir.”³⁶⁸

Zikredilen âyet-i kerîmede الْقُرَى / “memleketlerin halkını” kelimesinin muzafı hazfedilmiştir. Âyete hazfedilmiş olan kelimeyi takdir ettiğimizde kelamın aslı أَهْلُ الْقُرَى / “memleketlerin halkını” olarak gelmektedir.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ

“Rezil edecek bir cezaya kimin çarptırılacağını, sürekli azabın kimin başına geleceğini yakında göreceksiniz!”³⁶⁹

³⁶⁵ Hûd: 11/35.

³⁶⁶ Sâbûnî, II, 523.

³⁶⁷ Hûd: 11/69.

³⁶⁸ Hûd: 11/102.

Bu ayet-i kerimede geçen عَذَابٌ / “azap” kelimesinde îcâz-ı hazf vardır. عَذَابٌ يُعْزِبُهُ / “Rezil edecek bir ceza” olarak çevrilen cümlede azap kelimesinin muzafun ileyi olan dünya kelimesi hazfedilmiştir. Cümlenin aslı عَذَابُ الدُّنْيَا / “dünya hayatının azabıdır”. Bu azap ile dünya hayatının azabı kastedilmektedir ki buda onların boğulmasıdır.³⁷⁰

ذَٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْفَرَى نَفْسُهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ

“(Ey Muhammed!) Bunlar o memleketlerin haberlerinden bazılarıdır. Onları sana anlatıyoruz. Onlardan ayakta duranlar da var, yıkılıp gidenler de.”³⁷¹

Yukarı âyet-i kerimede حَصِيدٌ kelimesinin haberi hazfedilmiştir. Mahzûf olan kelime ise مِنْهَا dır. Cümlenin kurulumu ise مِنْهَا قَائِمٌ وَ مِنْهَا حَصِيدٌ / Onlardan ayakta duranlarda vardır. Yıkılıp gidende vardır.

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلِّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ

“O gün geldiği zaman Allah’ın izni olmadan hiçbir kimse konuşamaz. Onlardan mutsuz (cehennemlik) olanlar da vardır, mutlu (cennetlik) olanlar da.”³⁷²

Zikredilen ayet-i kerimede سَعِيدٌ lafzının haberi mahzuftur. Cümlenin takdiri فَمِنْهُمْ şeklinde gelmektedir. Yani onlardan cehennemlik olanlar vardır. Cennetlik olanlar da vardır.

2.7. İTNÂB

İtnâb sözlükte; “develerin uzun dizi halinde gitmesi, çadır ipi, sözü uzunca kullanmak, uzatmak” anlamlarında olup أَطْنَبَ fiilinin masdarıdır.³⁷³ Bir belâgat terimi olarak, herhangi bir faydadan dolayı lafzın mânadan daha fazla olmasıdır.³⁷⁴ Yâni

³⁶⁹ Hûd: 11/39.

³⁷⁰ Zemahşerî, 483.

³⁷¹ Hûd: 11/100.

³⁷² Hûd: 11/105.

³⁷³ Fîrûzâbâdî, 141; Suyûtî, el-İtkân fî ‘Ulûmi’l-Kur’an, II, 174.

³⁷⁴ Hâşimî, 201.

ibarede geçen kelimeler mânaya olumlu bir anlam katıp kelâmın önemini artıran lafız ziyadeliği yapmaktır.³⁷⁵

İtnâb birçok şekilde yapılabilir:

a) Âm Lafızdan sonra hâs lafız zikredilerek yapılan itnâb.³⁷⁶

b) Aynı kelimenin tekrarıyla yapılan itnâb.³⁷⁷

c) Dinleyicinin zihnine mânayı yerleştirmek için kapalı anlatımdan sonra konunun izah yapılarak anlatılmasıyla yapılan itnâb.³⁷⁸

d) Bir cümleinin sonuna iki isimle açıklanan tesniye bir isim getirilerek yapılan itnâb.³⁷⁹

e) Bir lafzı herhangi bir maksat sebebiyle tekrarlamak suretiyle yapılan itnâb.³⁸⁰

f) Bir cümleden sonra onu pekiştirmek maksadıyla aynı manaya gelen başka bir cümleyi zikrederek yapılan itnâb.³⁸¹

g) Bir lafzı farklı kelimelerle tekrarlamak suretiyle yapılan itnâb.³⁸²

Hûd sûresinde itnâb çeşitlerinden şu ayetler yer almaktadır:

الْوَيْكَاتُ أَحْكَمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ إِلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنَّنِي لَكُم مِّنْ نَذِيرٍ وَبَشِيرٍ وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُغْفِرْ لَكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ

“Elif-lâm-râ. Bu, hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri sağlam kılınmış, sonra da şu şekilde açıklanmış bir kitaptır: Allah’tan başkasına ibadet etmeyin. Kuşkusuz ben de O’nun tarafından size gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim. Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O’na tövbe edin. Allah da sizi belirlenmiş bir süreye kadar dünya nimetlerinden güzelce yararlandırırsın,

³⁷⁵ Kazvîni, 151. Ali el-Cârim, Mustafa Emîn, 208.

³⁷⁶ Kazvîni, 153; Besyûni, 513; Mâyû, 225.

³⁷⁷ Kazvîni, 152; Mâyû, 226.

³⁷⁸ Kazvîni, 152; Hâşimî, 202; Karamollaoğlu, 365.

³⁷⁹ Teftazâni, *Muhtasaru’l Meânî*, 540; Hâşimî, 202, Ali el-Cârim, Mustafa Emin, 208.

³⁸⁰ Hâşimî, 202; ‘Atîk, 200, Mâyû, 226.

³⁸¹ Suyûtî, *Telhîsu’l Miftâh*, 239.

³⁸² Hâşimî, 203.

fazlasını yapan herkese de iyiliğinin karşılığını versin. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin başınıza gelecek o dehşetli günün azabından korkarım.”³⁸³

Zikredilen âyetlerde *إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ* / “Kuşkusuz ben de O’nun tarafından size gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim” ayeti kerimesi iki âyet arasında itirâzi cümle olarak gelip itnâb sanatı yapılmıştır. Yâni peygamberlerin uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderildiği ifade edilerek uyarıda bulunulmuştur.³⁸⁴

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ

“Helâk emrimiz gelince, Hûd’u ve beraberindeki iman etmiş olanları, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azaptan kurtardık.”³⁸⁵

Âyet-i kerimenin birinci kısmında *وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا* / *Helâk emrimiz gelince, Hûd’u ve beraberindeki iman etmiş olanları, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık.*” Hz. Hûd ve ona iman edenlerin kurtulduğunu ifade ederken âyetin ikinci kısmı *وَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ* / “Onları ağır bir azaptan kurtardık.” birinci kısmını tekit ve takviye için gelmiş olup itnâb sanatı yapılmıştır.³⁸⁶

كَأَن لَّمْ يَعْنُوا فِيهَا آلَا إِنَّ تَمُودًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ آلَا بُعْدًا لِّتَمُودَ

“Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Biliniz ki Semûd kavmi Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Semûd kavmi Allah’ın rahmetinden uzaklaştı.” ³⁸⁷

Semud kavmi kendilerine gönderilen deveyi kesip ve Salih’i (a.s) yalanlamışlardır. Onların azaplarının çetin ve durumlarının korkun olacağı zikredilen âyet-i kerimde haber verilirken *وَالَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ* ve *تَمُودًا* lafızları tekrar edilerek itnâb yapılmıştır.³⁸⁸

³⁸³ Hûd: 11/1-3.

³⁸⁴ Bulut, 169.

³⁸⁵ Hûd: 11/58.

³⁸⁶ Sâbûnî, II, 529.

³⁸⁷ Hûd: 11/68.

³⁸⁸ Sâbûnî, II, 529.

SONUÇ

Hûd sûresinin meânî ilmiyle alakalı çalışmamızı yaparken Hûd sûresinin genel özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Meânî ilminin Kur'ân-ı Kerim'i anlamada büyük bir öneme sahip olduğunu görülmüştür. Hûd sûresini meânî ilminin kuralları doğrultusunda ele almaya çalıştığımız bu çalışmada meânî ilminin Hûd sûresinde pekçok âyette kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmadan ortaya çıkan sonuçta şunları söyleyebiliriz: Sûre Yüce Allah'ı birleyerek başladığı gibi son âyette de Allah'ı birleyerek son bulur. Kıssaların tarihi bir seyir içinde aktarıldığı gözlemlenmiştir. Önce Nuh (a.s) kıssasından başlayarak Hûd, Salih, Lut, İbrahim, Şuayb (a.s) kıssaları uzunca anlatılmaktadır. Hz. Musa ile Firavun'un kıssasında yine kısa olarak zikredilmektedir. Sûre de peygamberlerin kıssaları yanında âhiret, cennet ve cehennem hallerinden doğruluk ve namaz gibi birçok konudan bahsedilmektedir.

Hûd sûresinde peygamberlerin kıssaları anlatılıp ve bu kıssaların anlatımı da genellikle haberi cümlelerle olduğu için sûrede haberi cümlelerin inşâ cümlelerinden daha fazla olduğu görülmüştür. Haber üslubunun kuruluş gayelerinden fâide-i haber ve lâzım-ı fâide-i haberle alakalı birçok ayet vardır. Yine haberin bu iki gayesi dışında üzüntüyü dile getirmek, kınama, güçsüzlüğü ifade etme, uyarı ve övme gibi başka gayelerle kurulan haber cümlelerini birçok ayette görebiliyoruz.

Hûd sûresinde haber cümlesi çeşitleri olan ibtidâî, talebî ve inkârî cümle çeşitleriyle alakalı örnek görülmektedir. Özellikle sûrede anlatılan kavimlerin peygamberleri dinlemeyip inkârcı olmalarından dolayı inkârî cümle çeşidinin daha fazla olduğu görülmüştür. Hûd sûresinde anlamı vurgulamak ve pekiştirmek için haberi tekit eden edatlardan tahkik, yemin harfleri, tekit nunları, lamu'l ibtida, inne, innemâ gibi birçok edatın yer aldığı gözlemlenmiştir.

Yaptığımız bu çalışmada emrin kısımları olan emir fiille alakalı pekçok örnek olduğu görülmüştür. Ancak emrin diğer kısımları olan başında emir lamı olan müzari fiil, emir manasına gelen isim fiil, emir yerine kullanılan masdarla alakalı Hûd sûresinde örnek bulunamamıştır. Hûd sûresinde gördüğümüz emir fiil, asli anlamı dışında talep, tâciz, temenni, tehdit, irşat gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Aynı zamanda inşâ cümlesi olan nehiy, istifham ve nidânın da asli anlamı dışında farklı anlamlarda kullanıldığı görülüp istifham örneğine çokça raslandığı tesbit edilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise mûsnedün ileyh ve mûsned hakkında bilgi verilmiştir. Cümlelerin pekiştirilmesi ve anlam vurgusu için mûsnedün ileyh ve mûsnedin zikredilmesi, hazfedilmesi, takdim-tehir, ismi işâret, zamiri fasıl gelmesiyle alakalı pekçok örneğin olduğu gözlemlenmiştir. Bir kelime grubunun diğer kelime grubu üzerine tahsisin yapıldığı kasr hakkında bilgi verilmiş olup innemâ edatı yoluyla kasrın iki örneği görülmüştür. Ancak nefy+istisna yoluyla kasr sanatının pekçok örneği bulunmuştur. Takdim yoluyla kasr sanatı yapılmışken atıf yoluyla kasr yapılmadığı görülmüştür.

Ebû Ali el-Fârisî'nin (ö. 987) belâgatı “Fasıl ve vasıl yapılacak yerleri bilmektir.” şeklinde ifade ettiği gibi Hûd sûresinde fasıl yolları olan kemâl-i ittisâl, şîphi kemâl-i ittisâl, kemâl-i inkıtâ ve vasıl yollarıyla alakalı pekçok âyetin örnek teşkil ettiği görülmüştür.

Hûd sûresinde kelâmın musâvât ve îcâz-ı kısarla alakalı birer örnek bulunmuşken îcâz-ı hazifle alakalı pekçok örnek bulunmuştur.

Hûd sûresinin başından sonuna kadar birçok âyette itnâbla alakalı pekçok âyet bulunup bu çalışmaya birkaç örnek alınmıştır.

Yapmış olduğumuz bu çalışmamızla Belâgat ilminin özellikle meânî ilminin Kur'ân-ı Kerim'i doğru anlamada büyük bir öneme sahip olduğu görülmüştür. Kur'ân-ı Kerim'in en güzel şekilde anlaşılabilmesi için Kur'ân'ın belâgat ilmiyle birlikte çalışılması gerekir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Y. Fatih, *Arapça Belâgat Meâni-Beyân-Bedî'*, Cantaş Yayınları, İstanbul 2017.
- Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Tekin Kitabevi, Konya t.y.
- Ahmet Câsim Müslim, *Meâni'l-İstifhâmi'l-Belâğiyeti ve Eseruhâ fi İnsicâmin-Nassi'l Kur'ânî Sûretu Hûd Enmûzecen*, el-Kulliyyeti't Tubiyyeti'l-Meftûha, Bâbil t.y, 659.
- Âlûsî, Ebû'l-Fadl Şihabuddin Seyyid Mahmud el-Bağdadî, *Ruhu'l-Me'ânî fi Tefsiri Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'ul-Mesânî*, thk. Muhammed Hüseyin el-Arab, Daru'l-Fikr, Beyrut 1997.
- Atîk, Abdülazîz, *'İlmu'l-Meânî, Dâru'n-Nehdatü'l-Arabiyye*, Beyrut 2009.
- Besyûnî, Abdülfettah Feyyud, *'İlmu'l-Meânî Dirâseten Belâğiyeten Nakdiyyeten li'l-Meânî*, Müessesetü'l-Muhtâr, Kâhire 2015.
- Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, Dâru'l-Marife, Beyrut 2019.
- Bolelli, Nusrettin, *Belâgat Beyan - Me'ânî - Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2017.
- Bulut, Ali, *Belâgat Meânî, Beyân, Bedî'*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2014.
- Cârim Ali-Emin Mustafa, *el-Belâğatu'l-Vâdiha, el-Beyân- ve'l-Meânî- ve'l-Bedî'*, Müessesetü'l-Kütübü's-Sekâfiyye, Lübnan 2017.
- Cürcânî, Ebu Bekr Abdülkâhir bin Abdurahman, *Delâilü'l-İ'câz*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir, Matbaatu'l Medenî, Kahire 1992.
- Çağıl, Necdet, *Kur'ân Belâgati ve Fonetîği Yönünden Kıraatler*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2002.
- Çağrııcı, Mustafa, "Medih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2003.
- Çögenli, M. Sadi, *Âyet Ve Hadîs Örnekli Arapça Dilbilgisi Nahiv*, y.y, İstanbul, 2011.
- Çörtü, Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi Nahiv*, İFAV Yayınları, İstanbul 2019.

Durmuş, İsmail Demiray, Mustafa, “Va‘d”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2012.

_____, İsmail, “Tekit”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, XL, 365.

_____, İsmail, “İhbâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXI, 527.

Eren, A. Cüneyt ve Uzunoğlu, Vecih, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2014.

Ergen, Muhammed Fatih, *Tevbe Sûresinin Meânî İlmi Açısından Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017.

Fîrûzâbâdî, *el-Kamus’ul Muhîd*, thk. Mektebetü Tahkîki’t Turâs fî Müessesetî’r-Risâle, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1987.

Güneş, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep Yayınları, İstanbul, 2011.

Gür Süleyman, *Kâzî Beyzâvî Tefsîrinde Belâgat İlmi ve Uygulanışı*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014.

Güzel, Selim, *Tâhâ Sûresinin Meânî İlmi Açısından Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2017.

Hâşimî, Ahmed, *Cevâhirü’l Belâğa*, thk. Yusuf es-Samîlî, Mektebetü’l Asriyye, Beyrut t.y.

Hereri, Muhammed Emin bin Abdullah el-Uramiyî’i-Alevî, *Tefsîru Hadâiku’r-Ravhi ve’r-Reyhân fî Ravâbî ‘Ulumi’l-Kur’ân*, Dâru Turuku’n-Necâh, Lübnan 2001,

İsfahanî, Rağıb, *Müfredât*, Çev. Abdükbaki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, 2010.

İbn Âşûr, Muhammed b. Tâhir, *et-Tehrîr ve’t-Tenvîr*, Dâru’t-Tûnisiyye, Tunus, 1984, XII.

İlbeği, Güzide, *Hûd Sûresinin Belâgat Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2019.

- Karaman, Hayrettin, Adı vd.. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.
- Karamollaoğlu, Fatma Serap, *Kur'an Işığında Belâğat Dersleri Meânî ilmi*, İşaret Yayınları, İstanbul 2017.
- Kazvînî, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid, *Telhisu'l-Miftâh*, Fazilet Neşriyat, İstanbul t.y.
- Kazvînî, el-Hatîp, *el-Îzâh fî 'Ulûmi'l Belâğa el-Meânî ve'l Beyân ve'l-Bedî*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- Kılıç, Sadık, *Kur'an Dildeki Sonsuz Mu'cize*, Ravza Yayınları, İstanbul 2014.
- Kısa, Mahmut, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Mealî*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya 2017.
- Kutup, Seyyid, *Fîzılâl-il-Kur'an Kur'an'ın Gölgesinde*, Müt. M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ. Hakkı Şengüler, Hikmet Yayınları, İstanbul 1977, VIII.
- Maarouf, Bahjat Youssef, *Hûd Sûresindeki Haberî ve İnşâî Cümleler (Belağî Ve Nahvî Bir Çalışma)*, (Yüksel Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2021.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Thk. Hadice Boynukalın, Mizan Yayınları, İstanbul 2006.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 2014.
- Kadrî Mâyû, *el- Mu'în fî'l-Belâğa*, Âlehu'l Kutup, Beyrut 2000.
- Kutluel, İlhan, "Düşünme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, X.
- Naci, Muallim, *İstîlâhât-ı Edebiyye*, thk. Mehmet Ali Yekta Saraç, Risâle Yayınları, İstanbul 1996.
- Nesefî, Ebû'l Berekât, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vil*. thk. Yusuf Ali Bedevî, Muhyiddin Deyb Mustu Daru'l-İbni Kesir, Beyrut 2017.

- Râzî, Fahreddîn, *Tefsirü'l-Kebîr*, Çev. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.
- Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsir*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2010.
- Sekkâki, Ebu Yakub Yusuf b. Ebi Bekr Muhammed b. Ali, *Miftâhu'l-'Ulûm*, thk. Na'im Zerzûr, Dâru'l Kutubu'l 'İlmiyye, Beyrut 1987.
- Semerkindî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l Kur'ân*, thk. Hadice Boynukalın, İstanbul Mizan Yayınları, İstanbul 2006.
- Sevinç, Resul, *Arapçada Cümle Yapısı*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman, *Tefsiru'l-Celâleyn* Daruş-Şefeka, Kahire 1956.
- _____, Celaleddin Abdurrahman, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsir'i bi'l-Me'sûr*, thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin, Merkezü Hicr li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsati'l-Arabiyyeti'l İslamiyye, Kahire 2003.
- _____, Celaleddin Abdurrahman, *el-İtkân fi 'Ulumi'l Kurân*, Çev. Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1987.
- _____, Celaleddin Abdurrahman, *Telhîs 'ül-Miftâh*, Düz. İlyas Kaplan, Şifa yayınevi, İstanbul 2017.
- Tabl, Hasan, *'İlmu'l Meânî fi'l-Mûrûsü'l-Belâğîyye Tesîl ve'l-Takyîm*, Mektebetu'l-İmân, 2004.
- Teftazânî, el-Fadıl'ül Lebîb Mes'ud bin 'Ömer, *Muhtasaru'l Meânî*, Mektebetu'l-Büşra, Pakistan 2010.
- _____, el-Fadıl'ül-Lebib Mes'ud bin Ömer, *Muhtasaru'l-Meânî*, Çev. Mehmet Ali Arslan, Seyda Yayınları, Diyarbakır 2014.
- Tiryaki, Ömer, *Yâsin Sûresinin Meânî İlmi Açısından Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2021.
- Uzun, Tacattin vd., *Anlatımlı Belâğat*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya 2008.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Azim Yayınları, İstanbul 2011.
- Yüksel, Sadrettin, *el-Mu'cemu'l-Asrî*, Hilal Yayınları, İstanbul 1973.

Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtaza Hüseyin, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiru'l-Kamûs*, thk. İbrahim et-Terzi, Matbaatu Hukûmeu'l-Kuveyt, Kuveyt 1972.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmûd b. 'Ömer b. Muhammed, *el-Keşşaf an Haka'ik Gavamizi't-Tenzil ve Uyu'ni'l-Ekâvîl fî Vücuhi't-Te'vil*, Dâru'l-Kütübu'l-İlmiye, Lübnan 1995.



ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mevlüt ÖZCAN
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	12.10.2022